BIBEKACHURAMANI

BY

SANKARACHARYA.

EDITED BY

JIBANANDA VIDYASAGARA B. A.

Calcutta:

PRINTED AT THE DWEIPAYANA PRESS.

1872.

To be had from Pandit Jibananda Vidyasagara B. A. Govt. Sanskrit College of Calcutta.
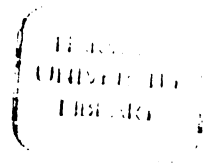
ओं तत् सत् ।

विवेकचूडामणिः ।

सर्व्ववेदान्तसिद्धान्तगोचरं तमगोचरम् ।
गोविन्दं परमानन्दं सद्गुरुं प्रणतोऽस्म्यहम् ॥ १ ॥

जन्तूनां नरजन्म दुर्लभमतः पुंस्त्वं ततो विप्रता
तस्माद्वैदिकधर्म्ममार्गपरता विद्वत्त्वमस्मात् परम् ।
आत्मानात्मविवेचनं स्वनुभवो ब्रह्मात्मना संस्थिति-
र्मुक्तिर्नो शतजन्मकोटिसुकृतैः पुण्यैर्विना लभ्यते ॥ २ ॥

दुर्लभं त्रयमेवैतत् देवानुग्रहहेतुकम् ।
मनुष्यत्वं मुमुक्षुत्वं महापुरुषसंश्रयः ॥ ३ ॥

लब्ध्वा कथञ्चिन्नरजन्म दुर्लभं
तत्रापि पुंस्त्वं श्रुतिपारदर्शनम् ।
यस्त्वात्ममुक्तौ न यतेत मूढधीः
स ह्यात्महा स्वं विनिहन्त्यसद्ग्रहात् ॥ ४ ॥

इतः को ? न्वस्ति मूढात्मा यस्तु स्वार्थे प्रमाद्यति ।
दुर्लभं मानुषं देहं प्राप्य तत्रापि पौरुषम् ॥ ५ ॥

वदन्तु शास्त्राणि यजन्तु देवान्
कुर्व्वन्तु कर्म्माणि भजन्तु देवताः ।

आत्मैक्यबोधेन विनापि मुक्ति-
र्न सिध्यति ब्रह्मशतान्तरेऽपि ॥ ६ ॥
अमृतत्वस्य नाशास्ति वित्तेनेत्येव हि श्रुतिः ।
ब्रवीति कर्म्मणो मुक्तेरहेतुत्वं स्फुटं यतः ॥ ७ ॥
अतो विमुक्त्यै प्रयतेत विद्वान्
संन्यस्तबाह्यार्थसुखस्पृहः सन् ।
सन्तं महान्तं समुपेत्य देशिकं
तेनोपदिष्टार्थसमाहितात्मा ॥ ८ ॥
उद्धरेदात्मनात्मानं मग्नं संसारवारिधौ ।
योगारूढत्वमासाद्य सम्यग्दर्शननिष्ठया ॥ ९ ॥
संन्यस्य सर्व्वकर्म्माणि भवबन्धविमुक्तये ।
यत्यतां पण्डितैर्धीरैरात्माभ्यास उपस्थितैः ॥ १० ॥
चित्तस्य शुद्धये कर्म्म न तु वस्तूपलब्धये ।
वस्तुसिद्धिर्विचारेण न किञ्चित् कर्म्मकोटिभिः ॥ ११ ॥
सम्यग्विचारतः सिद्धा रज्जुतत्त्वावधारणा ।
भ्रान्त्योदितमहासर्पभयदुःखविनाशिनी ॥ १२ ॥
अर्थस्य निश्चयो दृष्टो विचारेण हितोक्तितः ।
न स्नानेन न दानेन प्राणायामशतेन वा ॥ १३ ॥
अधिकारिणमाशास्ते फलसिद्धिर्विशेषतः ।
उपाया देशकालाद्याः सन्त्यस्मिन् सहकारिणः ॥ १४ ॥
अतो विचारः कर्त्तव्यो जिज्ञासोरात्मवस्तुनः ।
समासाद्य दयासिन्धुं गुरुं ब्रह्मविदुत्तमम् ॥ १५ ॥

मेधावी पुरुषो विद्वानूहापोहविचक्षणः ।
अधिकार्य्यात्मविद्यायामुक्तलक्षणलक्षितः ॥ १६ ॥
विवेकिनो विरक्तस्य शमादिगुणशालिनः ।
मुमुक्षोरेव हि ब्रह्मजिज्ञासायोग्यता मता ॥ १७ ॥
साधनान्यत्र चत्वारि कथितानि मनीषिभिः ।
येषु सत्स्वेव सन्निष्ठा यदभावे न सिद्ध्यति ॥ १८ ॥
आदौ नित्यानित्यवस्तुविवेकः परिगण्यते ।
इहामुत्र फलभोगविरागस्तदनन्तरम् ॥ १९ ॥
शमादिषट्कसम्पत्तिर्मुमुक्षुत्वमिति स्फुटम् ।
ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्येत्येवंरूपो विनिश्चयः ॥ २० ॥
सोऽयं नित्यानित्यवस्तुविवेकः समुदाहृतः ।
तद्वैराग्यं जिहासा या दर्शनश्रवणादिभिः ॥ २१ ॥
देहादिब्रह्मपर्य्यन्ते ह्यनित्ये भोगवस्तुनि ।
विरज्य विषयव्राताद्दोषदृष्ट्या मुहुर्मुहुः ॥ २२ ॥
स्वलक्ष्ये नियतावस्था मनसः शम उच्यते ।
विषयेभ्यः परावर्त्य स्थापनं स्वस्वगोलके ॥ २३ ॥
उभयेषामिन्द्रियाणां स दमः परिकीर्त्तितः ।
वाह्यानालम्बनं वृत्तेरेषोपरतिरुत्तमा ॥ २४ ॥
सहनं सर्व्वदुःखानामप्रतीकारपूर्व्वकम् ।
चिन्ताविलापरहितं सा तितिक्षा निगद्यते ॥ २५ ॥
शास्त्रस्य गुरुवाक्यस्य सत्यबुद्ध्यावधारणम् ।
सा श्रद्धा कथिता सद्भिर्यया वस्तूपलभ्यते ॥ २६ ॥

सर्व्वदा स्थापनं बुद्धेः शुद्धे ब्रह्मणि सर्व्वदा ।
तत्समाधानमित्युक्तं न तु चित्तस्य लालनम् ॥ २७ ॥
अहङ्कारादिदेहान्तान् बन्धानज्ञानकल्पितान् ।
स्वस्वरूपावबोधेन मोक्तुमिच्छा मुमुक्षुता ॥ २८ ॥
मन्दमध्यमरूपापि वैराग्येण, शमादिना, ।
प्रसादेन, गुरोः सेयं प्रवृद्धा सूयते फलम् ॥ २९ ॥
वैराग्यञ्च मुमुक्षुत्वं तीव्रं यस्य तु विद्यते ।
तस्मिन्नेवार्थवन्तः स्युः फलवन्तः शमादयः ॥ ३० ॥
एतयोर्मन्दता यत्र विरक्तत्वमुमुक्षयोः ।
मरौ सलिलवत् तत्र शमादेर्भानमात्रता ॥ ३१ ॥
मोक्षकारणसामग्र्यां भक्तिरेव गरीयसी ।
स्वस्वरूपानुसन्धानं भक्तिरित्यभिधीयते ॥ ३२ ॥
स्वात्मतत्त्वानुसन्धानं भक्तिरित्यपरे जगुः ।
उक्तसाधनसम्पन्नस्तत्त्वजिज्ञासुरात्मनः ॥ ३३ ॥
उपसीदेत् गुरुं प्राज्ञं यस्मात् बन्धविमोक्षणम् ।
श्रोत्रियोऽवृजिनोऽकामहतो यो ब्रह्मवित्तमः ॥ ३४ ॥
ब्रह्मण्युपरतः शान्तो निरिन्धन इवानलः ।
अहेतुकदयासिन्धुर्बन्धुरानमतां सताम् ॥ ३५ ॥
तमाराध्य गुरुं भक्त्या प्रह्वप्रश्रयसेवनैः ।
प्रसन्नं तमनुप्राप्य पृच्छेज्ज्ञातव्यमात्मनः ॥ ३६ ॥

स्वामिन्नमस्ते नतलोकबन्धो ! !
कारुण्यसिन्धो पतितं भवाब्धौ ।

मामुद्धरात्मीयकटाक्षदृष्ट्या
ऋज्व्यातिकारुण्यसुधाभिवृष्ट्या ॥ ३७ ॥

दुर्वारसंसारदवाग्नितप्तं
दोधूयमानं दुरदृष्टवातैः ।
भीतं प्रपन्नं परिपाहि मृत्योः
शरण्यमन्यत् यदहं न जाने ॥ ३८ ॥

शान्ता महान्तो निवसन्ति सन्तो
वसन्तवल्लोकहितं चरन्तः ।
तीर्णाः स्वयं भीमभवार्णवं जना
न हेतुनाऽन्यानपि तारयन्तः ॥ ३९ ॥

अयं स्वभावः स्वत एव यत् पर-
श्रमापनोदप्रवणं महात्मनाम् ।
सुधांशुरेष स्वयमर्ककर्कश-
प्रभाभितप्तामवति क्षितिं किल ॥ ४० ॥

ब्रह्मानन्दरसानुभूतिकलितैः पूतैः सुशीतैर्युतै-
र्युष्मत्वाक्कलशोज्झितैः श्रुतिसुखैर्वाक्यामृतैः सेचय ।
सन्तप्तं भवतापदावदहनज्वालाभिरेनं प्रभो !
धन्यास्ते भवदीक्षणक्षणगतेः पात्रीकृताः स्वीकृताः ॥४१॥

कथं ? तरेयं भवसिन्धुमेतं
का ? वा गतिर्मे कतमोऽस्त्युपायः ? ।
जाने न किञ्चित् कृपयाव मां प्रभो ?
संसारदुःखक्षतिमातनुष्व ॥ ४२ ॥

तथा वदन्तं शरणागतं स्वं
संसारदावानलतापतप्तम् ।
निरीक्ष्य कारुण्यरसार्द्रदृष्ट्या
दद्यादभीतिं सहसा महात्मा ॥ ४२ ॥

विद्वान् स तस्मा उपसत्तिमीयुषे
मुमुक्षवे साधु यथोक्तकारिणे ।
प्रशान्तचित्ताय शमान्विताय
तत्त्वोपदेशं कृपयैव कुर्य्यात् ॥ ४३ ॥

मा भैष्ट विद्वंस्तव नास्त्यपायः
संसारसिन्धोस्तरणेऽस्त्युपायः ।
येनैव याता यतयोऽस्य पारं
तमेव मार्गं तव निर्दिशामि ॥ ४५ ॥

अस्त्युपायो महान् कश्चित् संसारभयनाशनः ।
तेन तीर्त्वा भवाम्भोधिं परमानन्दमाप्स्यसि ॥ ४६ ॥

वेदान्तार्थविचारेण जायते ज्ञानमुत्तमम् ।
तेनात्यन्तिकसंसारदुःखनाशो भवत्यनु ॥ ४७ ॥

श्रद्धाभक्तिध्यानयोगान्मुमुक्षो-
र्मुक्तेर्हेतून् वक्ति साक्षात् श्रुतेर्गीः ।
यो वा एतेष्वेव तिष्ठत्यमुष्य
मोक्षोऽविद्याकल्पिताद्देहबन्धात् ॥ ४८ ॥

अज्ञानयोगात् परमात्मनस्तव
ह्यनात्मबन्धस्तत एव संसृतिः ।

तयोर्विवेकोदितबोधवह्नि-
रज्ञानकार्य्यं प्रदहेत् समूलम् ॥ ४८ ॥

शिष्य उवाच ।

कृपया श्रूयतां स्वामिन् ! प्रश्नोऽयं क्रियते मया ।
यदुत्तरमहं श्रुत्वा कृतार्थः स्यां भवन्मुखात् ॥ ५० ॥

को नाम बन्धः ? कथमेष आगतः ?
कथं प्रतिष्ठास्य ? कथं विमोक्षः ? ।
कोऽसावनात्मा ? परमः क आत्मा ?
तयोर्विवेकः कथमेतदुच्यताम् ॥ ५१ ॥

श्रीगुरुरुवाच ।

धन्योऽसि कृतकृत्योऽसि पावितं ते कुलं त्वया ।
यदविद्याबन्धमुक्त्या ब्रह्मीभवितुमिच्छसि ॥ ५२ ॥

ऋणमोचनकर्त्तारः पितुः सन्ति सुतादयः ।
बन्धमोचनकर्त्ता तु स्वस्मादन्यो न कश्चन ॥ ५३ ॥

मस्तकन्यस्तभारादेर्दुःखमन्यैर्निवार्य्यते ।
क्षुधादिकृतदुःखन्तु विना स्वेन न केनचित् ॥ ५४ ॥

पथ्यमौषधसेवा च क्रियते येन रोगिणा ।
आरोग्यसिद्धिर्दृष्टास्य नान्यानुष्ठितकर्म्मणा ॥ ५५ ॥

वस्तुस्वरूपं स्फुटबोधचक्षुषा
स्वेनैव वेद्यं न तु पण्डितेन ।
चन्द्रस्वरूपं निजचक्षुषैव
ज्ञातव्यमन्यैरवगम्यते किम् ? ॥ ५६ ॥

अविद्याकामकर्मादि पाशबन्धं विमोचितुम्
कः शक्नुयाद्विनात्मानं कल्पकोटिशतैरपि ? ॥ ५७ ॥
न योगेन न सांख्येन कर्मणा नो न विद्यया ।
ब्रह्मात्मैकत्वबोधेन मोक्षः सिध्यति नान्यथा ॥ ५८ ॥
वीणाया रूपसौन्दर्यं तन्त्रीवादनसौष्ठवम् ।
प्रजारञ्जनमात्रं तन्न साम्राज्याय कल्पते ॥ ५९ ॥
वाग् वैखरी शब्दझरी शास्त्रव्याख्यानकौशलम् ।
वैदुष्यं विदुषां तद्वद्भुक्तये न तु मुक्तये ॥ ६० ॥
अविज्ञाते परे तत्त्वे शास्त्राधीतिस्तु निष्फला ।
विज्ञातेऽपि परे तत्त्वे शास्त्राधीतिस्तु निष्फला ॥ ६१ ॥
शब्दजालं महारण्यं चित्तभ्रमणकारणम् ।
अतः प्रयत्नात् ज्ञातव्यं तत्त्वज्ञात् तत्त्वमात्मनः ॥ ६२ ॥
अज्ञानसर्पदष्टस्य ब्रह्मज्ञानौषधं विना ।
किमु वेदैश्च शास्त्रैश्च ? किमु मन्त्रैः किमौषधैः ? ॥ ६३ ॥
न गच्छति विना पानं व्याधिरौषधशब्दतः ।
विना परोक्षानुभवं ब्रह्मशब्दैर्न मुच्यते ॥ ६४ ॥
अकृत्वा दृश्यविलयमज्ञात्वा तत्त्वमात्मनः ।
बाह्यशब्दैः कुतो मुक्ति ? रुक्तिमात्रफलैर्नृणाम् ॥ ६५ ॥
अकृत्वा शत्रुसंहारमगत्वाखिलभूश्रियम् ।
राजाहमिति शब्दान्नो राजा भवितुमर्हति ॥ ६६ ॥
आप्तोक्तिं खननं तथोपरि शिलाद्युत्कर्षणं स्वीकृतं
निःक्षेपः समपेक्षते न हि बहिः शब्देस्तु निर्गच्छति ।

तद्वद् ब्रह्मविदोपदेशमननध्यानादिभिर्लभ्यते
मायाकार्य्यतिरोहितं स्वममलं तत्त्वं न दुर्युक्तिभिः ॥६७॥

तस्मात् सर्व्वप्रयत्नेन भवबन्धविमुक्तये ।
स्वैरेव यत्नः कर्त्तव्यो रोगादाविव पण्डितैः ॥६८॥

यस्त्वयाद्य कृतः प्रश्नो वरीयाञ्छास्त्रविन्मतः ।
सूत्रप्रायो निगूढार्थो ज्ञातव्यश्च मुमुक्षुभिः ॥६९॥

शृणुष्वावहितो विद्वन् ! यन्मया समुदीर्य्यते ।
तदेतच्छ्रवणात् सद्यो भवबन्धाद्विमोक्ष्यसे ॥ ७० ॥

मोक्षस्य हेतुः प्रथमो निगद्यते
वैराग्यमत्यन्तमनित्यवस्तुषु ।
ततः शमश्चापि दमस्तितिक्षा
न्यासः प्रसक्ताखिलकर्म्मणां भृशम् ॥ ७१ ॥

ततः श्रुतिस्तन्मननं सतत्त्वध्यानं चिरं नित्यनिरन्तरं मुनेः ।
ततो विकल्पं परमेत्य विद्वानिहैव निर्व्वाणसुखं समृच्छति ॥७२॥

यद् बोद्धव्यं तवेदानीमात्मानात्मविवेचनम् ।
तदुच्यते मया सम्यक् श्रुत्वात्मन्यवधारय ॥७३॥

मज्जास्थिमेदःपलरक्तचर्म्मत्वगाह्वयैर्धातुभिरेभिरन्वितम् ।
पादोरुवक्षोभुजपृष्ठमस्तकैरङ्गैरुपाङ्गैरुपयुक्तमेतत् ॥७४॥

अहं ममेति प्रथितं शरीरं मोहास्पदं स्थूलमितीर्य्यते बुधैः ।
नभोनभस्वद्दहनाम्बुभूमयः सूक्ष्माणि भूतानि भवन्ति तानि ॥७५॥

परस्परांशैर्मिलितानि भूत्वा स्थूलानि च स्थूलशरीरहेतवः ।
मात्रास्तदीया विषया भवन्ति शब्दादयः पञ्च सुखाय भोक्तुः॥७६॥

य एषु मूढा विषयेषु बद्धा रागोरुपाशेन सुदुर्दमेन ।
आयान्ति निर्य्यान्त्यध ऊर्द्ध्वमुच्चैः स्वकर्म्मदूतेन जवेन नीताः ॥७७॥
शब्दादिभिः पञ्चभिरेव पञ्च पञ्चत्वमापुः स्वगुणेन बद्धाः ।
कुरङ्गमातङ्गपतङ्गमीनभृङ्गा, नरः पञ्चभिरञ्चितः किम् ?॥७८॥

दोषेण तीव्रो विषयः कृष्णसर्पविषादपि ।
विषं निहन्ति भोक्तारं द्रष्टारं चक्षुषाप्ययम् ॥७९॥
विषयाशा महापाशात् यो विमुक्तः सुदुस्त्यजात् ।
स एव कल्पते मुक्त्यै नान्यः षट्शास्त्रवेद्यपि ॥८०॥

आपातवैराग्यवतो मुमुक्षून्
भवाब्धिपारं प्रतियातुमुद्यतान् ।
आशाग्रहो मज्जयतेऽन्तराले
निगृह्य कण्ठे विनिवर्त्य वेगात् ॥८१॥

विषयाख्यग्रहो येन सुविरक्त्यसिना हतः ।
स गच्छति भवाम्भोधेः पारं प्रत्यूहवर्जितः ॥८२॥

विषमविषयमार्गैर्गच्छतो नष्टबुद्धेः
प्रतिपदमभियातो मृत्युरप्येष विद्धिः ।
हितसुजनगुरूक्त्या गच्छतः स्वस्य युक्त्या
प्रभवति फलसिद्धिः सत्यमित्येव विद्धि ॥८३॥

मोक्षस्य काङ्क्षा यदि वै तवास्ति
त्यजातिदूराद्विषयान् विषं यथा ।
पीयूषवत्तोषदयाक्षमार्जव-
प्रशान्तिदान्तीर्भज नित्यमादरात् ॥ ८४ ॥

अनुक्षणं यत् परिहृत्य कृत्यमनाद्यविद्याकृतबन्धमोक्षणम् ।
देहः परार्थोऽयममुष्य पोषणे यः सज्जते स्वमनेन हन्ति ॥८५॥

शरीरपोषणार्थी सन् य आत्मानं दिदृक्षति ।
ग्राहं दारुधिया धृत्वा नदीं तर्तुं स गच्छति ॥८६॥

मोह एव महामृत्युर्मुमुक्षोर्वपुरादिषु ।
मोहो विनिर्जितो येन स मुक्तिपदमर्हति ॥८७॥

मोहं जहि महामृत्युं देहदारासुतादिषु ।
यं जित्वा मुनयो यान्ति तद्विष्णोः परमं पदम् ॥८८॥

त्वग्मांसरुधिरस्नायुमेदोमज्जास्थिसंकुलम् ।
पूर्णं मूत्रपुरीषाभ्यां स्थूलं निन्द्यमिदं वपुः ॥८९॥

पञ्चीकृतेभ्यो भूतेभ्यः स्थूलेभ्यः पूर्व्वकर्म्मणा ।
समुत्पन्नमिदं स्थूलं भोगायतनमात्मनः ।
अवस्था जागरस्तस्य स्थूलार्थानुभवो यतः ॥ ९० ॥

बाह्येन्द्रियैः स्थूलपदार्थसेवां
स्रक्चन्दनस्त्र्यादिविचित्ररूपाम् ।
करोति जीवः स्वयमेतदात्मना
तस्मात् प्रशस्तिर्वपुषोऽस्य जागरे ॥ ९१ ॥

सर्व्वोऽपि बाह्य संसारः पुरुषस्य यदाश्रयः ।
विद्धि देहमिदं स्थूलं गृहवत् गृहमेधिनः ॥ ९२ ॥

स्थूलस्य सम्भवजरामरणानि धर्म्माः
स्थौल्यादयो बहुविधा शिशुताद्यवस्था ।
वर्णाश्रमादिनियमा बहुधामयाः स्युः

...आवमानबहुमानमुखा विशेषाः ॥ ८३ ॥

बुद्धीन्द्रियाणि श्रवणं त्वगक्षि घ्राणञ्च जिह्वा विषयावबोधनात् ।
वाक्पाणिपादा गुदमप्युपस्थः कर्म्मेन्द्रियाणि प्रवणेन कर्म्मसु ॥ ८४ ॥

निगद्यतेऽन्तःकरणं मनो धी-
रहंकृतिश्चित्तमिति स्ववृत्तिभिः ।
मनस्तु संकल्पविकल्पनादिभि-
र्बुद्धिः पदार्थाध्यवसायधर्म्मतः ॥ ८५ ॥

अत्राभिमानादहमित्यहंकृतिः ।
स्वार्थानुसन्धानगुणेन चित्तम् ॥ ८६ ॥

प्राणापानव्यानोदानसमाना भवत्यसौ प्राणः ।
स्वयमेव वृत्तिभेदाद्विकृतिभेदात् सुवर्णसलिलादिवत् ॥ ८७ ॥

वागादिपञ्च श्रवणादिपञ्च
प्राणादिपञ्चाभ्रमुखानि पञ्च ।
बुद्ध्याद्यविद्यापि च कामकर्म्मणी
पुर्य्यष्टकं सूक्ष्मशरीरमाहुः ॥ ८८ ॥

इदं शरीरं शृणु सूक्ष्मसंज्ञितं
लिङ्गन्त्वपञ्चीकृतभूतसम्भवम् ।
सवासनं कर्म्मफलानुभावकं
स्वाज्ञानतोऽनादिरुपाधिरात्मनः ॥ ८९ ॥

स्वप्नो भवत्यस्य विभक्त्यवस्था
स्वमात्रशेषेण विभाति यत्र ।
स्वप्ने तु बुद्धिः स्वयमेव जाग्रत्-

कालीननानाविधवासनाभिः ॥ १०० ॥

कर्त्रादिभावं प्रतिपद्य राजते
यत्र स्वयं भाति सुखं परात्मा ।
धीमात्रकोपाधिरशेषसाक्षी
न लिप्यते तत्कृतकर्म्मलेशैः ॥ १०१ ॥

यस्मादसङ्गस्तत एव कर्म्मभिर्न लिप्यते किञ्चिदुपाधिना कृतैः ।
सर्व्वव्यापृतिकरणं लिङ्गमिदं स्याच्चिदात्मनः पुंसः ।
वास्यादिकमिव तक्ष्णस्तेनैवात्मा भवत्यसङ्गोऽयम् ॥१०२॥

अन्धत्वमन्दत्वपटुत्वधर्म्माः
सौगुण्यवैगुण्यवशाद्धि चक्षुषः ।
बाधिर्य्यमूकत्वमुखास्तथैव
श्रोत्रादिधर्म्मा न तु वेत्तुरात्मनः ॥ १०३ ॥

उच्छ्वासनिश्वासविजृम्भणक्षुत्
प्रस्यन्दनाद्युत्क्रमणादिकाः क्रियाः ।
प्राणादिकर्म्माणि वदन्ति तज्ज्ञाः
प्राणस्य धर्म्मावशनापिपासे ॥ १०४ ॥

अन्तःकरणमेतेषु चक्षुरादिषु वर्ष्मणि ।
अहमित्यभिमानेन तिष्ठत्याभासतेऽञ्जसा ॥ १०५ ॥

अहङ्कारः स विज्ञेयः कर्त्ता भोक्ताभिमान्ययम् ।
सत्वादिगुणयोगेन चावस्थात्रयमश्नुते ॥ १०६ ॥

विषयाणामानुकूल्ये सुखी दुःखी विपर्य्यये ।
सुखं दुःखञ्च तद्धर्म्मः सदानन्दस्य नात्मनः ॥ १०७ ॥

आत्मार्थत्वेन हि प्रेयान् विषयो न स्वतः प्रियः ।
स्वत एव हि सर्व्वेषामात्मा प्रियतमो यतः ॥१०८॥

तत आत्मा सदानन्दो नास्य दुःखं कदाचन ।
यत् सुषुप्तौ निर्व्विषय आत्मानन्दोऽनुभूयते ।
श्रुतिः प्रत्यक्षमैतिह्यमनुमानञ्च जाग्रति ॥ १०९ ॥

अव्यक्तनाम्नी परमेशशक्ति-
रनाद्यविद्या त्रिगुणात्मिका परा ।
कार्य्यानुमेया सुधियैव माया
यया जगत्सर्व्वमिदं प्रसूयते ॥ ११० ॥

सन्नाप्यसन्नाप्युभयात्मिका नो
भिन्नाप्यभिन्नाप्युभयात्मिका नो ।
साङ्गाप्यनङ्गा ह्युभयात्मिका नो
महाद्भुतानिर्व्वचनीयरूपा ॥ १११ ॥

शुद्धाद्वयब्रह्मविबोधनाश्या
सर्पभ्रमो रज्जुविवेकतो यथा ।
रजस्तमः सत्वमिति प्रसिद्धा-
गुणा स्तदीयाः प्रथितैः स्वकार्य्यैः ॥ ११२ ॥

विक्षेपशक्तीरजसः क्रियात्मिका
यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ।
रागादयोऽस्याः प्रभवन्ति नित्यं
दुःखादयो ये मनसोविकाराः ॥ ११३ ॥

कामः क्रोधोलोभदम्भाद्यसूया

ऽहङ्कारेर्ष्यामत्सराद्यास्तु घोराः ।
धर्म्मा एते राजसाः पुम्प्रवृत्ति-
र्यस्मादेषा तद्रजो बन्धहेतुः ॥ ११४ ॥
एषावृतिर्नाम तमोगुणस्य
शक्तिर्यया वस्त्ववभासतेऽन्यथा ।
सैषा निदानं पुरुषस्य संसृते-
र्विक्षेपशक्तेः प्रसरस्य हेतुः ॥ ११५ ॥
प्रज्ञावानपि पण्डितोऽपि चतुरोऽप्यत्यन्तसूक्ष्मात्मदृक्
व्यालीढस्तमसा न वेत्ति बहुधा संबोधितोऽपि स्फुटम् ।
भ्रान्त्यारोपितमेव साधु कलयत्यालम्बते तद्गुणान्
हन्तासौ प्रबला दुरन्ततमसः शक्तिर्महत्यावृतिः ॥११६॥
अभावना वा विपरीतभावना
सम्भावना विप्रतिपत्तिरस्याः ।
संसर्गयुक्तं न विमुञ्चति ध्रुवं
विक्षेपशक्तिः क्षपयत्यजस्रम् ॥ ११७ ॥
अज्ञानमालस्यजडत्वनिद्रा
प्रमादमूढत्वमुखास्तमोगुणाः ।
एतैः प्रयुक्तो न हि वेत्ति किञ्चि-
न्निद्रालुवत् स्तम्भवदेव तिष्ठति ॥ ११८ ॥
सत्वं विशुद्धं जलवत् तथापि
ताभ्यां मिलित्वा सरणाय कल्पते ।
यत्रात्मबिम्बः प्रतिबिम्बितः सन्

प्रकाशयत्यर्क इवाखिलम् जडम् ॥ ११९ ॥

मिश्रस्य सत्त्वस्य भवन्ति धर्म्माः
 स्वमानिताद्या नियमा यमाद्याः ।
श्रद्धा च भक्तिश्च मुमुक्षुता च
 दैवी च सम्पत्तिरसन्निवृत्तिः ॥ १२० ॥

विशुद्धसत्त्वस्य गुणाः प्रसादः
 स्वात्मानुभूतिः परमा प्रशान्तिः ।
तृप्तिः प्रहर्षः परमात्मनिष्ठा
 यया सदानन्दरसं समृच्छति ॥ १२१ ॥

अव्यक्तमेतत्त्रिगुणैर्निरुक्तं
 तत्कारणं नाम शरीरमात्मनः ।
सुषुप्तिरेतस्य विभक्त्यवस्था
 प्रलीनसर्व्वेन्द्रियबुद्धिवृत्तिः ॥ १२२ ॥

सर्व्वप्रकारप्रमितिप्रशान्ति-
 र्बीजात्मनावस्थितिरेव बुद्धेः ।
सुषुप्तिरेतस्य किल प्रतीतिः
 किञ्चिन्न वेद्मीति जगत्प्रसिद्धेः ॥ १२३ ॥

देहेन्द्रियप्राणमनोऽहमादयः
 सर्व्वे विकारा विषयाः सुखादयः ।
व्योमादिभूतान्यखिलस्य विश्व-
 मव्यक्तपर्य्यन्तमिदं ह्यनात्मा ॥ १२४ ॥

माया मायाकार्य्यं सर्व्वं महदादिदेहपर्य्यन्तम् ।

असदिदमनात्मत्वं विद्धि त्वं मरुमरीचिकाकल्पम् ॥१२५॥

अथ ते संप्रवक्ष्यामि स्वरूपं परमात्मनः ।
यद्विज्ञाय नरो बन्धान्मुक्तः कैवल्यमश्नुते ॥ १२६ ॥

अस्ति कश्चित् स्वयं नित्यमहंप्रत्ययलम्बनः ।
अवस्थात्रयसाक्षी सन् पञ्चकोशविलक्षणः ॥ १२७ ॥

योविजानाति सकलं जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु ।
बुद्धितद्वृत्तिसद्भावमभावमहमित्ययम् ॥ १२८ ॥

यः पश्यति स्वयं सर्व्वं यं न पश्यति कश्चन ।
यश्चेतयति बुद्ध्यादिं न तु यं चेतयत्ययम् ॥ १२९॥

येन विश्वमिदं व्याप्तं यन्न व्याप्नोति किञ्चन ।
आभारूपमिदं सर्व्वं यं भान्तमनुभात्ययम् ॥ १३० ॥

यस्य सन्निधिमात्रेण देहेन्द्रियमनोधियः ।
विषयेषु स्वकीयेषु वर्त्तन्ते प्रेरिता इव ॥ १३१ ॥

अहङ्कारादिदेहान्ता विषयाश्च सुखादयः ।
वेद्यन्ते घटवद्येन नित्यबोधस्वरूपिणा ॥ १३२ ॥

एषोऽन्तरात्मा पुरुषः पुराणो-
निरन्तराखण्डसुखानुभूतिः ।
सदैकरूपः प्रतिबोधमात्रो
येनेषिता वागसवश्चरन्ति ॥१३३॥

अत्रैव सत्त्वात्मनि धीगुहाया
मव्याकृताकाशउरुप्रकाशः ।
आकाश उच्चैरविवत् प्रकाशते

स्वतेजसा विश्वमिदं प्रकाशयन् ॥ १३४ ॥

ज्ञाता मनोऽहङ्कृतिविक्रियाणां
देहेन्द्रियप्राणकृतक्रियाणाम् ।
अयोऽग्निवत्ताननु वर्त्तमानो
न चेष्टते नो विकरोति किञ्चन ॥ १३५ ॥

न जायते नो म्रियते न वर्द्धते
न क्षीयते नाविकरोति नित्यः ।
विलीयमानेऽपि वपुष्यमुष्मिन्
न लीयते कुम्भ इवाम्बरं स्वयम् ॥ १३६ ॥

प्रकृतिविकृतिभिन्नः शुद्धबोधस्वभावः
सदसदिदमशेषं भासयन्निर्विशेषः ।
विलसति परमात्मा जाग्रदादिष्ववस्था-
स्वहमहमिति साक्षात्साक्षिरूपेण बुद्धेः ॥१३७॥

नियमितमनसामुं त्वं स्वमात्मानमात्म-
न्ययमहमिति साक्षाद्विद्धि बुद्धिप्रसादात् ।
जनिमरणतरङ्गापारसंसारसिन्धुं
प्रतर भवकृतार्थो ब्रह्मरूपेण संस्थः ॥ १३८ ॥

अत्रानात्मन्यहमिति मतिर्बन्ध एषोऽस्य पुंसः
प्राप्तोऽज्ञानाज्जननमरणक्लेशसंपातहेतुः ।
येनैवायं वपुरिदमसत्सत्यमित्यात्मबुद्ध्या
पुष्यत्युक्षत्यवति विषयैस्तन्तुभिः कोशकृद्वत् ॥१३९॥

अतस्मिंस्तद्बुद्धिः प्रभवति विमूढस्य तमसा

विवेकाभावाद्वै स्फुरति भुजगे रज्जुधिषणा ।
ततोऽनर्थव्रातो निपतति समादातुरधिक
स्ततो योऽसद्ग्राहः स हि भवति बन्धः शृणु सखे ! ॥१४०॥

अखण्डनित्याद्वयबोधशक्त्या
स्फुरन्तमात्मानमनन्तवैभवम् ।
समावृणोत्यावृतिशक्तिरेषा
तमोमयी राहुरिवार्कबिम्बम् ॥१४१॥

तिरोभूते स्वात्मन्यमलतरतेजोवति पुमा-
ननात्मानं मोहादहमिति शरीरं कलयति ।
ततः कामक्रोधप्रभृतिभिरमुं बन्धनगुणैः
परं विक्षेपाख्या रजस उरुशक्तिर्व्यथयति ॥ १४२॥

महामोहग्राहग्रसनगलितात्मावगमनो
धियोनानावस्थां स्वयमभिनयं स्तद्गुणतया ।
अपारे संसारे विषयविषपूरे जलनिधौ
निमज्ज्योन्मज्ज्याय भ्रमति कुमतिः कुत्सितगतिः ॥ १४३॥

भानुप्रभासञ्जनिताभ्रपङ्क्ति
र्भानुं तिरोधाय विजृम्भते यथा ।
आत्मोदिताहङ्कृतिरात्मतत्त्वं
तथा तिरोधाय विजृम्भते स्वयम् ॥ १४४ ॥

कवलितदिननाथे दुर्दिने सान्द्रमेघै
र्व्यथयति हिमझञ्झावायुरुग्रो यथैतान् ।
अविरततमसात्मन्यावृते मूढबुद्धिं

क्षपयति बहुदुःखैस्तीव्रविक्षेपशक्तिः ॥ १४५ ॥

एताभ्यामेव शक्तिभ्यां बन्धः पुंसः समागतः ।
याभ्यां विमोहितो देहं मत्वात्मानं भ्रमत्ययम् ॥१४६॥

बीजं संसृतिभूमिजस्य तु तमो देहात्मधीरङ्कुरो
रागः पल्लवमम्बु कर्म तु वपुः स्कन्धोऽसवः शाखिकाः ।
अग्राणीन्द्रियसंहतिश्च विषयाः पुष्पाणि दुःखं फलं
नानाकर्मसमुद्भवं बहुविधं भोक्ताऽत्र जीवः खगः ॥१४७॥

अज्ञानमूलोऽयमनात्मबन्धो
नैसर्गिकोऽनादिरनन्त ईरितः ।
जन्माप्ययव्याधिजरादिदुःख
प्रवाहपातं जनयत्यमुष्य ॥ १४८ ॥

नास्त्रैर्न शस्त्रैरनिलेन वह्निना
छेत्तुं न शक्यो न च कर्मकोटिभिः ।
विवेकविज्ञानमहासिना विना
धातुः प्रसादेन शितेन मञ्जुना ॥ १४९ ॥

श्रुतिप्रमाणैकमतेः स्वधर्म-
निष्ठा तयैवात्मविशुद्धिरस्य ।
विशुद्धबुद्धेः परमात्मवेदनं
तेनैव संसारसमूलनाशः ॥ १५० ॥

कोशैरन्नमयाद्यैः पञ्चभिरात्मा न संवृतो भाति ।
निजशक्तिसमुत्पन्नैः शैवालपटलैरिवाम्बुवापीस्थम् ॥१५१॥

तच्छैवालापनये सम्यक् सलिलं प्रतीयते शुद्धम् ।

तृष्णासन्तापहरं सद्यः सौख्यप्रदं परं पुंसः॥ १५२॥
पञ्चानामपि कोषाणामपवादे विभात्ययं शुद्धः।
नित्यानन्दैकरसः प्रत्यक्रूपः परं स्वयंज्योतिः॥ १५३॥
आत्मानात्मविवेकः कर्त्तव्यो बन्धमुक्तये विदुषा।
तेनैवानन्दीभवति स्वं विज्ञाय सच्चिदानन्दम्॥ १५४॥

मुञ्जादिषीकामिव दृश्यवर्गात्
प्रत्यञ्च मात्मानमसङ्गमक्रियम्।
विविच्य तत्र प्रविलाप्य सर्व्वं
तदात्मना तिष्ठति यः स मुक्तः॥१५५॥

देहोऽयमन्नभवनोऽन्नमयस्तु कोष
श्चान्नेन जीवति विनश्यति तद्विहीनः॥ १५६॥
त्वक्चर्म्ममांसरुधिरास्थिपुरीषराशि
र्नायं स्वयं भवितुमर्हति नित्यशुद्धः॥ १५७॥

पूर्व्वं जनेरपि मृतेरधुनायमस्ति
जातक्षणः क्षणगुणोऽनियतस्वभावः।
नैकोजड़श्च घटवत्परिदृश्यमानः
स्वात्मा कथं भवति भावविकारवेत्ता॥१५८॥

पाणिपादादिमान् देहो नात्मा व्यङ्गेऽपि जीवनात्।
तत्तच्छक्तेरनाशाच्च न नियम्यो नियामकः॥ १५९॥
देहतद्धर्म्मतत्कर्म्मतदवस्थादिसाक्षिणः।
स्वतएव स्वतः सिद्धं तद्वैलक्षण्यमात्मनः॥ १६०॥
शल्यराशिर्मांसलिप्तो मलपूर्णोऽतिकश्मलः।

कथं भवेदयं वेत्ता स्वयमेतद्विलक्षणः ॥ १६१ ॥

त्वङ्मांसमेदोऽस्थिपुरीषराशा
वहंमतिं मूढजनः करोति ।
विलक्षणं वेत्ति विचारशीलो
निजस्वरूपं परमार्थभूतम् ॥ १६२ ॥

देहोऽहमित्येव जडस्य बुद्धि-
र्देहे च जीवाविदुषस्त्वहंधीः ।
विवेकविज्ञानवतो महात्मनो
ब्रह्माहमित्येव मतिः सदात्मनि ॥ १६३ ॥

अत्रात्मबुद्धिं त्यज मूढबुद्धे ।
त्वङ्मांसमेदोऽस्थि पुरीषराशौ ।
सर्वात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे
कुरुष्व शान्तिं परमां भजस्व ॥ १६४ ॥

देहेन्द्रियादावसति भ्रमोदितां
विद्वानहन्तां न जहाति यावत् ।
तावन्न तस्यास्ति विमुक्तिवार्त्ता
प्यस्त्वेष वेदान्तनयान्तदर्शी ॥ १६५ ॥

छाया शरीरे प्रतिबिम्बगात्रे
यत्स्वप्नदेहे हृदि कल्पिताङ्गे ।
यथात्मबुद्धिस्तव नास्ति काचित्
जीवच्छरीरे च तथैव मास्तु ॥ १६६ ॥

देहात्मधीरेव नृणामसद्धियां

जन्मादिदुःखप्रभवस्य बीजम् ।

यतस्ततस्त्वं जहि तां प्रयत्नात्

त्यक्ते तु चित्ते न पुनर्भवाशा ॥ १६७ ॥

कर्म्मेन्द्रियैः पञ्चभिरञ्चितोऽयं प्राणो भवेत् प्राणमयस्तु कोषः ।

येनात्मवानन्नमयोऽन्नपूर्णात् प्रवर्त्ततेऽसौ सकल क्रियासु ॥ १६८ ॥

नैवात्मापि प्राणमयो वायुविकारो

गन्ता गन्ता वायुवदन्तर्ब्बहिरेषः ।

यस्मात् किञ्चित् क्वापि न वेत्तीष्टमनिष्टं

स्वं वान्यं वा किञ्चन नित्यं परतन्त्रः ॥ १६९ ॥

ज्ञानेन्द्रियाणि च मनश्च मनोमयः स्यात्

कोषोममाहमिति वस्तु विकल्पहेतुः ।

संज्ञादिभेदकलनाकलितो बलीयां

स्तत्पूर्व्वकोषमभिपूर्य्य विजृम्भते यः ॥ १७० ॥

पञ्चेन्द्रियैः पञ्चभिरेव होतृभिः प्रचीयमानोविषयाज्यधारया

जाज्वल्यमानो बहुवासनेन्धनैर्मनोमयाग्निर्दहति प्रपञ्चम्॥१७१॥

न ह्यस्त्यविद्यामनसोऽतिरिक्ता

मनोह्यविद्या भवबन्धहेतुः ।

तस्मिन् विनष्टे सकलं विनष्टं

विजृम्भितेऽस्मिन् सकलं विजृम्भते ॥ १७२ ॥

स्वप्नेऽर्थशून्ये सृजति स्वशक्त्याभोक्त्रादि विश्वं मनएव सर्व्वम् ।

तथैव जाग्रत्यपि नो विशेषस्तत्सर्व्वमेतन्मनसो विजृम्भणम्॥१७३

सुषुप्तिकाले मनसि प्रलीने

नैवास्ति किञ्चित् सकलप्रसिद्धेः ।
अतो मनःकल्पित एव पुंसः
संसार एतस्य न वस्तुतोऽस्ति ॥ १७४ ॥

वायुना नीयते मेघः पुनस्तेनैव नीयते ।
मनसा कल्प्यते बन्धो मोक्षस्तेनैव कल्प्यते ॥ १७५ ॥

देहादि सर्व्वविषये परिकल्प्य रागं
बध्नाति तेन पुरुषं पशुवद्गुणेन ।
वैरस्यमत्र विषवत् सुविधाय पश्चा-
देनं विमोचयति तन्मन एव बन्धात् ॥ १७६ ॥

तस्मान्मनः कारणमस्य जन्तोर्बन्धस्य मोक्षस्य च वा विधाने ।
बन्धस्य हेतुर्मलिनं रजोगुणैर्मोक्षस्य शुद्धं विरजस्तमस्कम् ॥१७७

विवेकवैराग्यगुणातिरेकाच्छुद्धत्वमासाद्य मनोविमुक्त्यै ।
भवत्यतोबुद्धिमतो मुमुक्षोस्ताभ्यां दृढाभ्यां भवितव्यमग्रे ॥१७८॥

मनो नाम महाव्याघ्रो विषयारण्यभूमिषु ।
चरत्यत्र न गच्छन्तु साधवो ये मुमुक्षवः ॥ १७९ ॥

मनः प्रसूते विषयानशेषान्
स्थूलात्मना सूक्ष्मतया च भोक्तुः ।
शरीरवर्णाश्रमजातिभेदान्
गुणक्रियाहेतुफलानि नित्यम् ॥ १८० ॥

असङ्गचिद्रूपममुं विमोह्य देहेन्द्रियप्राणगुणैर्निबध्य ।
अहं ममेति भ्रमयत्यजस्रं मनः स्वकृत्येषु फलोपभुक्तिषु ॥१८१॥

अध्यासदोषात् पुरुषस्य संसृति
रध्यासबन्धस्त्वमुनैव कल्पितः।
रजस्तमोदोषवतोऽविवेकिनो
जन्मादिदुःखस्य निदानमेतत् ॥ १८२॥

अतः प्राहुर्मनोऽविद्यां पण्डिता स्तत्त्वदर्शिनः।
येनैव भ्राम्यते विश्वं वायुनेवाभ्रमण्डलम् ॥ १८३ ॥

तन्मनः शोधनं कार्य्यं प्रयत्नेन मुमुक्षुणा।
विशुद्धे सति चैतस्मिन् मुक्तिः करफलायते ॥ १८४ ॥

मोक्षैकसक्त्या विषयेषु रागं
निर्मूल्य संन्यस्य च सर्वकर्म्म।
सच्छ्रद्धया यः श्रवणादिनिष्ठो
रजःस्वभावं स धुनोति बुद्धेः ॥ १८५ ॥

मनोमयो नापि भवेत् परात्मा
ह्याद्यन्तवत्त्वात् परिणामिभावात्।
दुःखात्मकत्वाद्विषयत्वहेतोर्द्रष्टा
हि दृश्यात्मतया न दृष्टः ॥ १८६ ॥

बुद्धिर्बुद्धीन्द्रियैः सार्द्धं स वृत्तिः कर्त्तलक्षणः।
विज्ञानमयकोषः स्यात् पुंसः संसारकारणम् ॥ १८७ ॥

अनुव्रजच्चित्प्रतिबिम्बशक्ति
र्विज्ञानसंज्ञः प्रकृतेर्विकारः।
ज्ञानक्रियावानहमित्यजस्रं
देहेन्द्रियादिष्वभिमन्यते भृशम् ॥ १८८ ॥

अनादिकालोऽयमहं स्वभावो
जीवः समस्तव्यवहारवोढा ।
करोति कर्म्माण्यथ पूर्ववासनः
पुण्यान्यपुण्यानि च तत्फलानि ॥ १८९ ॥

भुङ्क्ते विचित्रास्वपि योनिषु व्रजन्नायाति निर्यात्यध ऊर्द्धमेषः ।
अस्यैव विज्ञानमयस्य जाग्रत्स्वप्नाद्यवस्था सुखदुःखभोगः ॥१९०॥

देहादिनिष्ठाश्रमधर्म्मकर्म्म गुणाभिमानं सततं ममेति ।
विज्ञानकोषोऽयमतिप्रकाशः प्रकृष्टसान्निध्यवशात् परात्मनः ।
अतोभवत्येव उपाधिरस्य यदात्मधीः संसरति भ्रमान्न ॥१९१ ॥

योऽयं विज्ञानमयः प्राणेषु हृदि स्फुरत्स्वयं ज्योतिः ।
कूटस्थः सन्नात्मा कर्त्ता भोक्ता भवत्युपाधिस्थः ॥ १९२ ॥

स्वयं परिच्छेदमुपेत्य बुद्धे
स्तादात्म्यदोषेण परं मृषात्मनः ।
सर्व्वात्मकः सन्नपि वीक्षते स्वयं
स्वतः पृथक्त्वेन मृदो घटानिव ॥१९३॥

उपाधिसम्बन्धवशात् परात्मा
ह्युपाधिधर्म्माननुभाति तद्गुणः ।
अयोविकारानविकारिवह्निवत्
सदैकरूपोऽपि परः स्वभावात् ॥ १९४ ॥

शिष्य उवाच।

अमेणाप्यन्यथावास्तु जीवभावः परात्मनः।
तदुपाधेरनादित्वान्नानादेर्नाश इष्यते ॥ १९५ ॥

अतोऽस्य जीवभावोऽपि नित्याभवति संसृतिः।
न निवर्त्तेत, तन्मोक्षः कथं? मे श्रीगुरो? वद ॥ १९६ ॥

श्रीगुरुरुवाच।

सम्यक् पृष्टं त्वया विद्वन्! सावधानेन तत्शृणु।
प्रामाणिकी न भवति भ्रान्त्या मोहितकल्पना ॥१९७॥

भ्रान्तिं विना त्वसङ्गस्य निष्क्रियस्य निराकृतेः।
न घटेतार्थसम्बन्धो नभसो नीलतादिवत् ॥ १९८ ॥

स्वस्य द्रष्टुर्निर्गुणस्याक्रियस्य
प्रत्यग्बोधानन्दरूपस्य बुद्धेः।
भ्रान्त्या प्राप्तो जीवभावो न सत्यो
मोहापाये नास्त्यवस्तु स्वभावात् ॥ १९९ ॥

यावद्भ्रान्तिस्तावदेवास्य सत्ता
मिथ्याज्ञानोज्जृम्भितस्य प्रमादात्।
रज्ज्वां सर्पोभ्रान्तिकालीनएव
भ्रान्तेर्नाशे नैव सर्पोऽपि तद्वत् ॥ २०० ॥

अनादित्वमविद्यायाः कार्य्यस्यापि तथेष्यते।
उत्पन्नायान्तु विद्यायामाविद्यकमनाद्यपि ॥ २०१ ॥

प्रबोधे स्वप्नवत् सर्व्वं सहमूलं विनश्यति।
अनाद्यपीदं नो नित्यं प्रागभाव इव स्फुटम् ॥ २०२ ॥

अनादेरपि विध्वंसः प्रागभावस्य वीक्षितः ।
यद्बुद्ध्युपाधिसम्बन्धात् परिकल्पितमात्मनि ॥ २०३ ॥
जीवत्वं न ततोऽन्यस्तु स्वरूपेण विलक्षणः ।
सम्बन्धः स्वात्मनो बुद्ध्या मिथ्याज्ञान पुरःसरः ॥ २०४ ॥
विनिवृत्तिर्भवेत्तस्य सम्यग् ज्ञानेन नान्यथा ।
ब्रह्मात्मैकत्वविज्ञानं सम्यक् ज्ञानं श्रुतेर्मतम् ॥ २०५ ॥
तदात्मानात्मनोः सम्यग्विवेकेनैव सिध्यति ।
ततोविवेकः कर्त्तव्यः प्रत्यगात्मसदात्मनोः ॥ २०६ ॥
जलं पङ्कवदत्यन्तं पङ्कापाये जलं स्फुटम् ।
यथा भाति तथात्मापि दोषाभावे स्फुटप्रभः ॥ २०७ ॥

असन्निवृत्तौ तु सदात्मना स्फुटं
प्रतीतिरेतस्य भवेत् प्रतीचः ।
ततो निरासः करणीय एव
सदात्मनः साध्वहमादिवस्तुनः ॥२०८॥

अतो नायं परात्मा स्या द्विज्ञानमयशब्दभाक् ।
विकारित्वाज्जडत्वाच्च परिच्छिन्नत्वहेतुतः ।
दृश्यत्वात् व्यभिचारित्वात् नानित्योनित्य इष्यते ॥२०९॥
आनन्दप्रतिबिम्बचुम्बिततनु र्वृत्तिस्तमोजृम्भिता
स्यादानन्दमयः प्रियादिगुणकः स्वेष्टार्थलाभोदयः ।
पुण्यस्यानुभवे विभाति कृतिनामानन्दरूपः स्वयं
भूत्वानन्दति यत्र साधुतनुभृन्मात्रः प्रयत्नं विना ॥ २१० ॥

आनन्दमयकोषस्य सुषुप्तौ स्फूर्त्तिरुत्कटा ।
स्वप्नजागरयोरीषदिष्टसन्दर्शनादिना ॥ २११ ॥

नैवायमानन्दमयः परात्मा
सोपाधिकत्वात् प्रकृतेर्विकारात् ।
कार्य्यत्वहेतोः सुकृतक्रियाया
विकारसङ्घातसमाहितत्वात् ॥ २१२ ॥

पञ्चानामपि कोषाणां निषेधे युक्तितः श्रुतेः ।
तन्निषेधावधिः साक्षी बोधरूपोऽवशिष्यते ॥ २१३ ॥

योऽयमात्मा स्वयंज्योतिः पञ्चकोषविलक्षणः ।
अवस्थात्रय-साक्षी सन् निर्व्विकारो निरञ्जनः ।
सदानन्दः स विज्ञेयः स्वात्मत्वेन विपश्चिता ॥ २१४ ॥

शिष्य उवाच ।

मिथ्यात्वेन निषिद्धेषु कोषेष्वेतेषु पञ्चसु ।
सर्व्वाभावं विना किञ्चिन्न पश्याम्यत्र हे गुरो ! ।
विज्ञेयं किमु वस्त्वस्ति स्वात्मनात्मविपश्चिता ॥ २१५ ॥

श्रीगुरुरुवाच ।

सत्यमुक्तं त्वया विद्वन् ! निपुणोऽसि विचारणे ।
अहमादिविकारास्ते तदभावोऽयमप्यनु ॥ २१६ ॥
सर्व्वे येनानुभूयन्ते यः स्वयं नानुभूयते ।
तमात्मानं वेदितारं विद्धि बुद्ध्या सुसूक्ष्मया ॥ २१७ ॥

तत्साक्षिकं भवेत्तत्तद्यद्यद्येनानुभूयते ।
कस्याप्यननुभूतार्थे साक्षित्वं नोपयुज्यते ॥ २१८ ॥
असौ स्वसाक्षिको भावो यतः स्वेनानुभूयते ।
अतः परं स्वयं साक्षात् प्रत्यगात्मा नचेतरः ॥ २१९ ॥
जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु स्फुटतरं योऽसौ समुज्जृम्भते
प्रत्यग्रूपतया सदाहमहमित्यन्तः स्फुरन्नेकधा ।
नानाकारविकारभागिन इमान् पश्यन्नहं धीमुखान्
नित्यानन्दचिदात्मना स्फुरति तं विद्धि स्वमेतं हृदि ॥२२०॥

घटोदके बिम्बितमर्कबिम्ब-
मालोक्य मूढो रविमेव मन्यते ।
तथा चिदाभासमुपाधिसंस्थं
भ्रान्त्याहमित्येव जडोऽभिमन्यते ॥ २२१ ॥
घटं जलं तद्गतमर्कबिम्बं
विहाय सर्वं विनिरीक्ष्यतेऽर्कः ।
कूटस्थ एतत्त्रितयावभासकः
स्वयंप्रकाशो विदुषा यथा तथा ॥ २२२ ॥

देहं धियं चित्प्रतिबिम्बमेवं विसृज्य बुद्धौ निहितं गुहायाम् ।
द्रष्टारमात्मानमखण्डबोधं सर्वप्रकाशं सदसद्विलक्षणम् ॥२२३॥

नित्यं विभुं सर्वगतं सुसूक्ष्म-
मन्तर्बहिःशून्यमनन्यमात्मनः ।
विज्ञाय सम्यक् निजरूपमेतत्
पुमान् विपाप्मा विरजाविमृत्युः ॥ २२४ ॥

विशोक आनन्दघनो विपश्चित् स्वयं कुतश्चिन्न बिभेति कश्चित् ।
नान्योऽस्ति पन्था भवबन्धमुक्तेर्विना स्वतत्त्वावगमं मुमुक्षोः ॥२२५॥

ब्रह्माभिन्नत्वविज्ञानं भवमोक्षस्य कारणम् ।
येनाद्वितीयमानन्दं ब्रह्म सम्पद्यते बुधैः ॥ २२६ ॥

ब्रह्मभूतस्तु संसृत्यै विद्वान्नावर्त्तते पुनः ।
विज्ञातव्यमतः सम्यक् ब्रह्माभिन्नत्वमात्मनः ॥ २२७ ॥

सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म विशुद्धं परं स्वतःसिद्धम् ।
नित्यानन्दैकरसं प्रत्यगभिन्नं निरन्तरं जयति ॥ २२८ ॥

सदिदं परमाद्वैतं स्वस्मादन्यस्य वस्तुनोऽभावात् ।
नह्यन्यदस्ति किञ्चित् सम्यक् परमार्थतत्त्वबोधदशायाम् ॥२२९॥

यदिदं सकलं विश्वं नानारूपं प्रतीतमज्ञानात् ।
तत् सर्वं ब्रह्मैव प्रत्यस्ताशेषभावनादोषम् ॥ २३० ॥

मृत्कार्य्यभूतोऽपि मृदो न भिन्नः
कुम्भोऽस्ति सर्वत्र तु मृत्स्वरूपात् ।
न कुम्भरूपं पृथगस्ति, कुम्भः
कुतो ? मृषाकल्पित नाममात्रः ॥ २३१ ॥

केनापि ? मृद्भिन्नतया स्वरूपं घटस्य सन्दर्शयितुं न शक्यते ।
अतो घटः कल्पितएव मोहान्मृदेव सत्यं परमार्थभूता ॥२३२॥

सद्ब्रह्मकार्य्यं सकलं सदैव
तन्मात्रमेतन्न ततोऽन्यदस्ति ।
अस्तीति यो वक्ति न तस्य मोहो
विनिर्गतो निद्रितवत् प्रजल्पः ॥ २३३ ॥

ब्रह्मैवेदं विश्वमित्येव वाणी
श्रौती ब्रूतेऽथर्वनिष्ठा वरिष्ठा ।
तस्मादेतद्ब्रह्ममात्रं हि विश्वं
नाधिष्ठानाद्भिन्नतारोपितस्य ॥ २३४ ॥

सत्यं यदि स्याज्जगदेतदात्मना
न तत्त्वहानि र्निगमा प्रमाणता ।
असत्यवादित्वमपीशितुः स्या
न्नैतत्त्रयं साधुहितं महात्मनाम् ॥ २३५ ॥

ईश्वरो वस्तुतत्त्वज्ञो न चाहन्तेष्ववस्थितः ।
नच मत्स्थानिभूतानीत्येवमेव व्यचिक्लृपत् ॥ २३६ ॥

यदि सत्यं भवेद्विश्वं सुषुप्तावुपलभ्यताम् ।
यन्नोपलभ्यते किञ्चिदतोऽसत् स्वप्नवन्मृषा ॥ २३७ ॥

अतः पृथग् नास्ति जगत्परात्मनः
पृथक्प्रतीतिस्तु मृषा गुणादिवत् ।
आरोपितस्यास्ति किमर्थवत्ता
धिष्ठानमाभाति तथा भ्रमेण ॥ २३८ ॥

भ्रान्तस्य यद्यत् भ्रमतः प्रतीतं
ब्रह्मैव तत्तद्रजतं हि शुक्तिः ।
इदन्तया ब्रह्म सदैव रूप्यते
त्वारोपितं ब्रह्मणि नाममात्रम् ॥ २३९ ॥

अतः परं ब्रह्म सदद्वितीयं विशुद्धविज्ञानमयं निरञ्जनम् ।
प्रशान्तमाद्यन्तविहीनमक्रियं निरन्तरानन्दरसस्वरूपम् ॥ २४० ॥

निरस्तमायाकृतसर्वभेदं
नित्यं ध्रुवं निष्कलमप्रमेयम्।
अरूपमव्यक्तमनाख्यमव्ययं
ज्योतिः स्वयंकिञ्चिदिदञ्चकास्ति ॥ २४१ ॥

ज्ञातृज्ञेयज्ञानशून्यमनन्तं निर्विकल्पकम्।
केवलाखण्डचिन्मात्रं परं तत्त्वं विदुर्बुधाः ॥ २४२ ॥

अहेयमनुपादेयं मनोवाचामगोचरम्।
अप्रमेयमनाद्यन्तं ब्रह्म पूर्णमहं महः ॥ २४३ ॥

तत्त्वम्पदाभ्यामभिधीयमानयो
र्ब्रह्मात्मनोः शोधितयोर्यदीत्थम्।
श्रुत्या तयोस्तत्त्वमसीति सम्यक्
एकत्वमेव प्रतिपाद्यते मुहुः ॥ २४४ ॥

ऐक्यं तयो लक्षितयोर्न वाच्ययो
र्निगद्यतेऽन्योऽन्यविरुद्धधर्म्मिणोः।
खद्योतभान्वोरिवराजभृत्ययोः
कूपाम्बुराश्योः परमाणुमेर्व्वोः ॥ २४५ ॥

तयोर्विरोधोऽयमुपाधिकल्पितो
न वास्तवः कश्चिदुपाधिरेषः।
ईशस्य माया महदादिकारणं
जीवस्य कार्य्यं शृणु पञ्चकोषम् ॥ २४६ ॥

एतावुपाधी परजीवयोस्तयोः
सम्यक्निरासे न परो न जीवः।

राज्यं नरेन्द्रस्य भटस्य खेटक-
स्तयोरपोहे न भटो न राजा ॥ २४७ ॥
अथात आदेश इति श्रुतिः स्वयं
निषेधति ब्रह्मणि कल्पितद्वयम्।
श्रुतिप्रमाणानुगृहीत बोधा
तयोर्निरासः करणीयएवं ॥ २४८ ॥
नेदं नेदं कल्पितत्वान्न सत्यं
रज्जुदृष्टा व्यालवत् स्वप्नवच्च।
इत्थं दृश्यं साधु युक्त्याव्यपोह्य
ज्ञेयः पश्चादेकभावस्तयोर्यः ॥ २४९ ॥
ततस्तु तौ लक्षणया सुलक्ष्यौ
तयोरखण्डैकरसत्वसिद्धये।
नालं जहत्या न तथाऽजहत्या
किन्तूभयार्थात्मिकयैव भाव्यम् ॥२५०॥
स देवदत्तोऽयमितीह चैकता विरुद्धधर्मांशमपास्य कथ्यते।
यथा तथा तत्त्वमसीतिवाक्ये विरुद्धधर्मानुभयत्र हित्वा ॥२५१॥
संलक्ष्यचिन्मात्रतया सदात्मनोरखण्डभावः परिचीयते बुधैः।
एवं महावाक्यशतेन कथ्यते ब्रह्मात्मनोरैक्यमखण्डभावः॥२५२॥
अस्थूलमित्येतदसन्निरस्य सिद्धं स्वतोव्योमवदप्रतर्क्यम्।
अतो मृषा मात्रमिदं प्रतीतं
जहीहि यत् स्वात्मतया गृहीतम्।

ब्रह्माहमित्येव विशुद्धबुद्ध्या
विद्धि स्व मात्मानमखण्डबोधम् ॥ २५३ ॥

मृत्कार्यं सकलं घटादि सततं मृन्मात्रमेवाहितं
तद्वत् सज्जनितं सदात्मकमिदं सन्मात्रमेवाखिलम्।
यस्मान्नास्ति सतः परं किमपि तत् सत्यं स आत्मा स्वयं
तस्मात्तत्त्वमसि प्रशान्तममलं ब्रह्माद्वयं यत्परम्॥२५४॥

निद्राकल्पितदेशकालविषयज्ञात्रादिसर्वं यथा
मिथ्या तद्वदिहापि जाग्रति जगत् स्वाज्ञानकार्यत्वतः।
यस्मादेवमिदं शरीरकरणप्राणाहमाद्यप्यसत्
तस्मात्तत्त्वमसि प्रशान्तममलं ब्रह्माद्वयं यत्परम् ॥ २५५ ॥

जातिनीतिकुलगोत्रदूरगं नामरूपगुणदोषवर्जितम्।
देशकालविषयातिवर्त्ति यद्ब्रह्म तत्त्वमसिभावयात्मनि ॥२५६॥

यत्परं सकलवागगोचरं गोचरं विमलबोधचक्षुषः।
शुद्धचिद्घनमनादिवस्तु यद्ब्रह्म तत्त्वमसिभावयात्मनि ॥ २५७ ॥

षड्भिरूर्मिभिरयोगि योगिहृद्भावितं न करणैर्विभावितम्।
बुद्ध्यवेद्यमनवेद्यभूति यद्ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥२५८॥

भ्रान्तिकल्पितजगत्कलाश्रयं स्वाश्रयञ्च सदसद्विलक्षणम्।
निष्कलं निरुपमानवद्धि यद्ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि॥२५९॥

जन्मवृद्धिपरिणत्यपक्षयव्याधिनाशनविहीनमव्ययम्।
विश्वसृष्ट्यवविघातकारणं ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥२६०॥

अस्तभेदमनपास्तलक्षणं निस्तरङ्गजलराशिनिश्चलम्।
नित्यमुक्तमविभक्तमूर्त्ति यद्ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि॥२६१॥

एकमेव सदनेककारणं कारणान्तरनिरास्यकारणं।
कार्य्यकारणविलक्षणं स्वयं ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥२६२॥
निर्व्विकल्पकमनल्पमक्षरं यत् क्षराक्षरविलक्षणं परम्।
नित्यमव्ययसुखं निरञ्जनं ब्रह्म तत्त्वमसिभावयात्मनि ॥२६३॥
यद्विभाति सदनेकधा भ्रमान्नामरूपगुणविक्रियात्मना।
हेमवत् स्वयमविक्रियं सदा ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥२६४॥
यच्चकास्त्यनपरं परात्परं प्रत्यगेकरसमात्मलक्षणम्।
सत्यचित्सुखमनन्तमव्ययं ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥२६५॥
उक्तमर्थमिव चात्मनि स्वयं भावयेत् प्रथितयुक्तिभिर्धिया।
संशयादिरहितं कराम्बुवत्तेन तत्त्वनिगमो भविष्यति ॥२६६॥

संबोधमात्रं परिशुद्धतत्त्वं
विज्ञाय संघे नृपवच्च सैन्ये।
तदाश्रयः स्वात्मनि सर्व्वदास्थितो
विलापय ब्रह्मणि विश्वजातम् ॥ २६७॥

बुद्धौगुहायां सदसद्विलक्षणं ब्रह्मास्ति सत्यं परमद्वितीयम्।
तदात्मना योऽत्र वसेद्गुहायां पुनर्न तस्याङ्गगुहाप्रवेशः ॥२६८॥

ज्ञाते वस्तुन्यपि बलवती वासनानादिरेषा
कर्त्ता भोक्ताप्यहमिति दृढ़ा यास्य संसारहेतुः।
प्रत्यग्दृष्ट्यात्मनि निवसता सापनेया प्रयत्नात्
मुक्तिं प्राहुस्तदिह मुनयो वासनातानवं यत् ॥२६९॥

अहं ममेति योभावोदेहाक्ष्यादावनात्मनि।
अध्यासोऽयं निरस्तव्योविदुषा स्वात्मनिष्ठया ॥ २७०॥

ज्ञात्वा स्वं प्रत्यगात्मानं बुद्धितद्वृत्तिसाक्षिणम् ।
सोऽहमित्येव सद्वृत्त्या नात्मन्यात्ममतिं जहि ॥२७१ ॥

लोकानुवर्त्तनं त्यक्त्वा त्यक्त्वा देहानुवर्त्तनम् ।
शास्त्रानुवर्त्तनं त्यक्त्वा स्वाध्यासापनयं कुरु ॥२७२ ॥

लोकवासनया जन्तोः शास्त्रवासनयापि च ।
देहवासनया ज्ञानं यथावन्नैव जायते ॥ २७३ ॥

संसारकारागृहमोक्षमिच्छो
रयोमयं पादनिबन्धशृङ्खलम् ।
वदन्ति तज्ज्ञाः पटुवासनात्रयं
योऽस्माद्विमुक्तः समुपैति मुक्तिम् ॥ २७४ ॥

जलादिसम्पर्कवशात् प्रभूतदुर्गन्धधूता गुरुदिव्यवासना ।
संघर्षणेनैव विभाति सम्यग्विधूयमाने सति बाह्यगन्धे ॥२७५ ॥

अन्तःश्रितानन्तदुरन्तवासना-
धूलीविलिप्ता परमात्मवासना ।
प्रज्ञातिसंघर्षणतो विशुद्धा
प्रतीयते चन्दनगन्धवत् स्फुटम् ॥ २७६ ॥

अनात्मवासनाजालैस्तिरोभूतात्मवासना ।
नित्यात्मनिष्ठया तेषां नाशेभाति स्वयं स्फुटम् ॥ २७७ ॥

यथा यथा प्रत्यगवस्थितं मन
स्तथा तथा मुञ्चति बाह्यवासनाम् ।
निःशेषमोक्षे सति वासनाना
मात्मानुभूतिः प्रतिबन्धशून्या ॥ २७८ ॥

स्वात्मन्येव सदा स्थित्या मनो नश्यति योगिनः ।
वासनानां क्षयश्चातः स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २७९ ॥

तमो द्वाभ्यां, रजः सत्त्वात्, सत्त्वं शुद्धेन नश्यति ।
तस्मात् सत्त्वमवष्टभ्य स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८० ॥

प्रारब्धं पुष्यति वपुरिति निश्चित्य निश्चलः ।
धैर्यमालम्ब्य यत्नेन स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८१ ॥

नाहं जीवः परं ब्रह्मेत्यतद्व्यावृत्तिपूर्वकम् ।
वासनावेगतः प्राप्तः स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८२ ॥

श्रुत्या युक्त्या स्वानुभूत्या ज्ञात्वा सार्वात्म्यमात्मनः ।
क्वचिदाभासतः प्राप्तं स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८३ ॥

अनादानविसर्गाभ्यामीषन्नास्ति क्रिया मुनेः ।
तदेकनिष्ठया नित्यं स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८४ ॥

तत्त्वमस्यादिवाक्योत्थ-ब्रह्मात्मैकत्वबोधतः ।
ब्रह्मण्यात्मत्वदार्ढ्याय स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८५ ॥

अहंभावस्य देहेऽस्मिन्निःशेषविलयावधिः ।
सावधानेन युक्तात्मा स्वाध्यासापनयं कुरु २८६ ॥

प्रतीति र्जीवजगतोः स्वप्नवद्भाति यावता ।
तावन्निरन्तरं विद्वन् ! स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८७ ॥

निद्राया लोकवार्त्ताया: शब्दादेरपि विस्मृतेः ।
क्वचिन्नावसरं दत्त्वा चिन्तयात्मानमात्मनि ॥ २८८ ॥

मातापित्रोर्मलोद्भूतं मलमांसमयं वपुः ।
त्यक्त्वा चाण्डालवद्दूरं ब्रह्मीभूय कृतीभव ॥ २८९ ॥

घटाकाशं महाकाश इवात्मानं परात्मनि।
विलाप्याखण्डभावेन तूष्णींभव सदा मुने! ॥ २९० ॥
स्वप्रकाशमधिष्ठानं स्वयंभूय सदात्मना।
ब्रह्माण्डमपि पिण्डाण्डं त्यज्यतां मलभाण्डवत् ॥ २९१ ॥
चिदात्मनि सदानन्दे देहारूढामहंधियम्।
निवेश्य लिङ्गमुत्सृज्य केवलो भव सर्वदा ॥ २९२ ॥
यत्रैष जगदाभासो दर्पणान्तः पुरं यथा।
तद्ब्रह्माहमिति ज्ञात्वा कृतकृत्यो भविष्यसि ॥ २९३ ॥
यत् सत्यभूतं निजरूपमाद्यं चिदद्वयानन्दमरूपमक्रियम्।
तदेत्य मिथ्यावपुरुत्सृजेत शैलूषवद्वेषमुपात्तमात्मनः ॥ २९४ ॥
सर्व्वात्मना दृश्यमिदं मृषैव
नैवाहमर्थः क्षणिकत्वदर्शनात्।
जानाम्यहं सर्व्वमिति प्रतीतिः
कुतोऽहमादेः क्षणिकस्य सिद्ध्येत् ॥ २९५ ॥
अहंपदार्थस्त्वहमादिसाक्षी
नित्यं सुषुप्तावपि भावदर्शनात्।
ब्रूते ह्यजोनित्य इति श्रुतिः स्वयं
तत्प्रत्यगात्मा सदसद्विलक्षणः ॥ २९६ ॥
विकारिणां सर्व्वविकारवेत्ता नित्याविकारो भवितुं समर्हति।
मनोरथस्वप्नसुषुप्तिषु स्फुटं पुनःपुनर्दृष्टमसत्त्वमेतयोः ॥ २९७ ॥
अतोऽभिमानं त्यज मांसपिण्डे
पिण्डाभिमानिन्यपि बुद्धिकल्पिते।

कालत्रयाबाध्यमखण्डबोधं
ज्ञात्वा स्वमात्मानमुपैहि शान्तिं ॥ १९८ ॥

त्यजाभिमानं कुलगोत्रनाम
रूपाश्रमेष्वार्द्रशवाश्रितेषु ।
लिङ्गस्य धर्मानपि कर्तृतादीं
स्त्यक्त्वा भवाखण्डसुखस्वरूपः॥१९९॥

सन्त्यन्ये प्रतिबन्धाः पुंसः संसारहेतवो दृष्टाः ।
तेषामेव मूलं प्रथमो विकारो भवत्यहङ्कारः ॥ २०० ॥

यावत् स्यात् स्वस्य सम्बन्धोऽहङ्कारेण दुरात्मना ।
तावन्नलेशमात्रापि मुक्तिवार्ता विलक्षणा ॥ २०१ ॥

अहङ्कारग्रहान्मुक्तः स्वरूपमुपपद्यते ।
चन्द्रवद्विमलः पूर्णः सदानन्दः स्वयंप्रभः ॥ २०२ ॥

यो वा पुरे सोऽहमिति प्रतीतो
बुद्ध्या क्लृप्तस्तमसातिमूढया ।
तस्यैव निःशेषतया विनाशे
ब्रह्मात्मभावः प्रतिबन्धशून्यः ॥ २०३ ॥

ब्रह्मानन्दनिधिर्महाबलवताहङ्कारघोराहिना
संवेष्ट्यात्मनि रक्ष्यते गुणमयैश्चण्डैस्त्रिभिर्मस्तकैः ।
विज्ञानाख्यमहासिना श्रुतिमता विच्छिद्य शीर्षत्रयं
निर्मूल्याहिमिमं निधिं सुखकरं धीरोऽनुभोक्तुं क्षमः ॥ २०४ ॥

यावद्यावत्किञ्चित् विषदोषस्फूर्तिरस्ति चेद्देहे ।
कथमारोग्याय भवेत्तद्वद् हन्तापि योगिनोमुक्त्यै ॥ २०५ ॥

अहमोऽत्यन्तनिवृत्त्या तत्कृतनानाविकल्पसंहृत्या ।
प्रत्यक्तत्त्वविवेकादिदमहमस्मीति विन्दते तत्त्वम् ॥ २०६ ॥

अहङ्कारे कर्त्तर्य्यहमिति मतिं मुञ्च सहसा
विकारात्मन्यात्मप्रतिफलयुषि स्वस्थितिमुषि ।
यदध्यासात् प्राप्ता जनिमृतिजरा दुःखबहुला
प्रतीचश्चिन्मूर्त्तेस्तव सुखतनोः संसृतिरियम् ॥ २०७ ॥

सदैकरूपस्य चिदात्मनो विभो-
रानन्दमूर्त्तेरनवद्यकीर्त्तेः ।
नैवान्यथा क्वाप्यविकारिणस्ते
विनाहमध्यासममुष्य संसृतिः ॥ २०८ ॥

तस्मादहङ्कारमिमं स्वशत्रुं
भोक्तुर्गले कण्टकवत् प्रतीतम् ।
विच्छिद्य विज्ञानमहासिना स्फुटं
भुङ्क्ष्वात्मसाम्राज्यसुखं यथेष्टम् ॥ २०९ ॥

ततोऽहमादेर्विनिवर्त्त्य वृत्तिं
संत्यक्तरागः परमार्थलाभात् ।
तूष्णीं समास्स्वाऽऽत्मसुखानुभूत्या
पूर्णात्मना ब्रह्मणि निर्विकल्पः ॥ २१० ॥

समूलकृत्तोऽपि महानहं पुनः
व्युल्लेखितः स्याद्यदि चेतसा क्षणम् ।
संजीव्य विक्षेपशतं करोति
नभस्वता प्रावृषि वारिदो यथा ॥ २११ ॥

निष्टत्त मनोरहमोऽवकाशः
कश्चित्न देये विषयानुचिन्तया।
सएव सञ्जीवनहेतुरस्य
प्रक्षीणजम्बीरतरोरिवाम्बु ॥ ३१२ ॥

देहात्मना संस्थित एव कामी
विलक्षणः कामयिता कथं स्यात्।
अतोऽर्थसन्धानपरत्वमेव
भेदप्रसक्त्या भवबन्धहेतुः ॥ ३१३ ॥

कार्य्यप्रवर्द्धनाद्बीजप्रवृद्धिः परिदृश्यते।
कार्य्यनाशाद्बीजनाशस्तस्मात् कार्य्यं निरोधयेत् ॥३१४ ॥

वासनावृद्धितः कार्य्यं कार्य्यवृद्ध्या च वासना।
वर्द्धते सर्वथा पुंसः संसारो न निवर्त्तते ॥ ४१५ ॥

संसारबन्धविच्छित्त्यै तद्द्वयं प्रदहेद्यतिः।
वासनावृद्धिरेताभ्यां चिन्तया क्रियया वहिः ॥ ३१६ ॥

ताभ्यां प्रवर्द्धमाना सा सूते संसृतिमात्मनः।
त्रयाणाञ्च क्षयोपायः सर्व्वावस्थासु सर्वदा ॥ ३१७ ॥

सर्वत्र सर्वतः सर्वं ब्रह्ममात्रावलोकनैः।
सद्भाववासनादार्ढ्यात् तत्त्रयं लयमश्नुते ॥ ३१८ ॥

क्रियानाशे भवेच्चिन्ता-नाशोऽस्माद्वासनाक्षयः।
वासनाप्रक्षयोमोक्षः सा जीवन्मुक्तिरिष्यते ॥ ३१९ ॥

सद्वासना स्फूर्त्तिविजृम्भणे सती
ह्यसौ विलीनाप्यहमादिवासना।

अतिप्रकृष्टाप्यरुणप्रभायां
विलीयते साधु यथा तमिस्रा ॥ २२० ॥
तमस्तमःकार्य्यमनर्थजालं
न दृश्यते सत्युदिते दिनेशे।
तथाऽद्वयानन्दरसानुभूतौ
नैवास्तिबन्धो न च दुःखगन्धः ॥ २२१ ॥
दृश्यं प्रतीतं प्रविलापयन् सन्
सन्मात्रमानन्दघनं विभावयन्।
समाहितः सन् बहिरन्तरं वा
कालं नयेथाः सति कर्म्मबन्धे ॥ २२२ ॥
प्रमादो ब्रह्मनिष्ठायां न कर्त्तव्यः कदाचन।
प्रमादो मृत्युरित्याह भगवान् ब्रह्मणः सुतः ॥ २२३
न प्रमादादनर्थोऽन्यो ज्ञानिनः स्वस्वरूपतः।
ततोमोहस्ततोऽहंधी स्ततोबन्धस्ततो व्यथा ॥ २२४ ॥
विषयाभिमुखं दृष्ट्वा विद्वांसमपि विस्मृतिः।
विक्षेपयति धीदोषैर्योषा जारमिव प्रियम् ॥ २२५ ॥
यथापकृष्टं शैवालं क्षणमात्रं न तिष्ठति।
आवृणोति तथा माया प्राज्ञं वापि पराङ्मुखम् ॥ २२६ ॥
लक्ष्यच्युतं चेद्यदि चित्तमीष
द्वहिर्मुखं सन्निपतेत ततस्ततः।
प्रमादतः प्रच्युतकेलिकन्दुकः
सोपानपङ्क्तौ पतितो यथा तथा ॥ २२७ ॥

विषयेष्वाविशच्चेतः सङ्कल्पयति तद्गुणान् ।
सम्यक् संकल्पनात् कामः, कामात् पुंसः प्रवर्त्तनम् ॥३२८॥

अतः प्रमादान्न परोऽस्ति मृत्यु-
र्विवेकिनो ब्रह्मविदः समाधौ ।
समाहितः सिद्धिमुपैति सम्यक्
समाहितात्मा भव सावधानः ॥ ३२९ ॥

ततः स्वरूपविभ्रंशो विभ्रष्टस्तु पतत्यधः ।
पतितस्य विना नाशं पुनर्नारोह ईक्ष्यते ।
संकल्पं वर्जयेत्तस्मात् सर्व्वानर्थस्य कारणम् ॥ ३३० ॥

जीवतोयस्य कैवल्यं विदेहे च स केवलः ।
यत् किञ्चित् पश्यतो भेदं भयं ब्रूते यजुःश्रुतिः ॥३३१॥

यदा कदा वापि विपश्चिदेष ब्रह्मण्यनन्तेऽप्यणुमात्रभेदम् ।
पश्यत्यथामुष्य भयं तदैव यद्वीक्षितं भिन्नतया प्रमादात् ॥३३२॥

श्रुतिस्मृतिन्यायशतैर्निषिद्धे
दृश्येऽत्र यः स्वात्ममतिं करोति ।
उपैति दुःखोपरि दुःखजातं
निषिद्धकर्त्ता स मलिम्लुचो यथा ॥ ३३३ ॥

सत्याभिसन्धानरतोविमुक्तो
महत्त्वमात्मीयमुपैति नित्यम् ।
मिथ्याभिसन्धानरतस्तु नश्ये
दृष्टं तदेतद्यदचौरचौरयोः ॥ ३३४ ॥

यतिरसदनुसन्धिं बन्धहेतुं विहाय
स्वयमयमहमस्मीत्यात्मदृष्ट्यैव तिष्ठेत् ।
सुखयति ननु निष्ठा ब्रह्मणि स्वानुभूत्या
हरति परमविद्याकार्य्यदुःखं प्रतीतम् ॥ ३३५॥

बाह्यानुसन्धिः परिवर्द्धयेत् फलं
दुर्व्वासनामेव ततस्ततोऽधिकाम् ।
ज्ञात्वा विवेकैः परिहृत्य बाह्यं
स्वात्मानुसन्धिं विदधीत नित्यम् ॥ ३३६ ॥

बाह्ये निरुद्धे मनसः प्रसन्नता
मनःप्रसादे परमात्मदर्शनम् ।
तस्मिन् सुदृष्टे भवबन्धनाशो
वहिर्निरोधः पदवी विमुक्तेः ॥ ३३७ ॥

कः पण्डितः सन् सदसद्विवेकी
श्रुतिप्रमाणः परमार्थदर्शी ।
जनान् हि कुर्य्यादसतोऽवलम्बं
स्वपातहेतोः शिशुवन्मुमुक्षुः ? ॥ ३३८ ॥

देहादिसंसक्तिमतो न मुक्ति
र्मुक्तस्य देहाद्यभिमत्यभावः ।
सुप्तस्य नो जागरणं न जाग्रतः ।
स्वप्नस्तयोर्भिन्नगुणाश्रयत्वात् ॥ ३३९ ॥

अन्तर्व्वहिः स्वं स्थिरजङ्गमेषु
ज्ञात्वात्मनाऽऽधारतया विलोक्य ।

त्यक्ताखिलोपाधिरखण्डरूप:
पूर्णात्मना य: स्थितएव मुक्त: ॥२४०॥

सर्व्वात्मना बन्धविमुक्तिहेतु:
सर्वात्मभावान्न परोऽस्ति कश्चित् ।
दृश्याग्रहे सत्युपपद्यतेऽसौ
सर्व्वात्मभावोऽस्य सदात्मनिष्ठया ॥ २४१ ॥

दृश्यस्याग्रहणं कथं न घटते ? देहात्मना तिष्ठतो
वाह्यार्थानुभवप्रसक्तमनसस्तत्तत् क्रियां कुर्व्वत: ।
संन्यस्ताखिलधर्म्मकर्म्मविषयै र्नित्यात्मनिष्ठापरै
स्तत्त्वज्ञै: करणीयमात्मनि सदानन्देच्छुभिर्य्यत्नत: ॥ २४२ ॥

सर्व्वात्मसिद्धये भिक्षो: कृतश्रवणकर्म्मण: ।
समाधिं विदधात्येषा शान्तोदान्त इति श्रुति: ॥ २४३ ॥

आरूढशक्तेरहमोविनाश:
कर्त्तुं न शक्य: सहसापि पण्डितै: ।
ये निर्व्विकल्पाख्यसमाधिनिश्चला
स्तानन्तरा नन्तभवा हि वासना: ॥ २४४ ॥

अहंबुद्ध्यैव मोहिन्या योजयित्वाऽऽवृतेर्बलात् ।
विक्षेपशक्ति: पुरुषं विक्षेपयति तद्गुणै: ॥ २४५ ॥

विक्षेपशक्तिविजयो विषमोविधातुं
नि:शेषमावरणशक्तिनिवृत्त्यभावे ।
दृग्दृश्ययो: स्फुटपयोजलवद्विभागे
नश्येत्तदावरणमात्मनि च स्वभावात् ॥ २४६ ॥

निःसंशयेन भवति प्रतिबन्धशून्यो
विक्षेपणं न हि तदा यदि चेन्मृषार्थे ।
सम्यग्विवेकः स्फुटबोधजन्यो
विभज्य दृग्दृश्यपदार्थतत्त्वम् ।
छिनत्ति मायाकृतमोहबन्धं
यस्माद्विमुक्तस्य पुनर्न संसृतिः ॥ ३४७ ॥
परावरैकत्वविवेकवह्नि
र्दहत्यविद्यागहनं ह्यशेषम् ।
किं स्यात् पुनः संसरणस्य वीज-
मद्वैतभावं समुपेयुषोऽस्य ॥ ३४८ ॥
आवरणस्य निवृत्तिर्भवति च सम्यक्पदार्थदर्शनतः ।
मिथ्याज्ञानविनाशस्तद्विक्षेपजनितदुःखनिवृत्तिः ॥३४९॥
एतत्त्रितयं दृष्टं सम्यग्रज्जुस्वरूपविज्ञानात् ।
तस्माद्वस्तुतत्त्वं ज्ञातव्यं बन्धमुक्तये विदुषा ॥ ३५० ॥
अयोऽग्नियोगादिव सत्समन्वया-
न्मात्रादिरूपेण विजृम्भते धीः ।
तत् कार्य्यमेतत्त्रितयं यतो मृषा
दृष्टं भ्रमस्वप्नमनोरथेषु ॥ ३५१ ॥
ततो विकाराः प्रकृतेरहंमुखा
देहावसाना विषयाश्च सर्व्वे ।
क्षणेऽन्यथाभावितया ह्यमीषा
मसत्त्वमात्मा तु कदापि नान्यथा ॥ ३५२ ॥

नित्याद्वयाखण्डचिदेकरूपो
बुद्ध्यादिसाक्षी सदसद्विलक्षणः ।
अहंपदप्रत्ययलक्षितार्थः
प्रत्यक् सदानन्दघनः परात्मा ॥ २५३ ॥

इत्थं विपश्चित् सदसद्विभज्य
निश्चित्य तत्त्वं निजबोधदृष्ट्या ।
ज्ञात्वा स्वमात्मानमखण्डबोधं
तेभ्यो विमुक्तः स्वयमेव शाम्यति ॥ २५४ ॥

अज्ञानहृदयग्रन्थिनिःशेषविलयस्तदा ।
समाधिना विकल्पेन यदाऽद्वैतात्मदर्शनम् ॥ २५५ ॥

त्वमहमिदमितीयं कल्पना बुद्धिदोषात्
प्रभवति परमात्मन्यद्वये निर्व्विशेषे ।
प्रविलसति समाधावस्य सर्व्वो विकल्पो
विलयनमुपगच्छेद्वस्तुतत्त्वावधृत्या ॥ २५६ ॥

शान्तो दान्तः परमुपरतः क्षान्तियुक्तः समाधिं
कुर्व्वन्नित्यं कलयति यतिः स्वस्य सर्वात्मभावम् ।
तेनाविद्या-तिमिर-जनितान् साधु दग्ध्वा विकल्पान्
ब्रह्माकृत्या निवसति सुखं निष्क्रियो निर्विकल्पः ॥ २५७ ॥

समाहिता ये प्रविलाप्य बाह्यं
श्रोत्रादिचेतःस्वमहं चिदात्मनि ।
तएवमुक्ता भवपाशबन्धै
र्नान्ये तु पारोक्ष्यकथाभिधायिनः ॥ २५८ ॥

उपाधिभेदात् स्वयमेव भिद्यते
चोपाध्यपोहे स्वयमेव केवल:।
तस्मादुपाधेर्विलयाय विद्वान्
वसेत्सदाकल्पसमाधिनिष्ठया ॥ ३५९ ॥
सति सक्तो नरो याति सद्भावं ह्येकनिष्ठया।
कीटको भ्रमरं ध्यायन् भ्रमरत्वाय कल्पते ॥३६०॥
क्रियान्तरासक्तिमपास्य कीटको
ध्यायन्नलिं तं ह्यलिभावमृच्छति।
तथैव योगी परमात्मतत्त्वं ध्यात्वा
समायाति तदेकनिष्ठया ॥ ३६१ ॥
अतीव सूक्ष्मं परमात्मतत्त्वं
न स्थूलदृष्ट्या प्रतिपत्तुमर्हति।
समाधिनात्यन्तसुसूक्ष्मवृत्त्या
ज्ञातव्यमार्यैरतिशुद्धबुद्धिभि: ॥ ३६२ ॥
यथा सुवर्णं पटुपाकशोधितं
त्यक्त्वा मलं स्वात्मगुणं समृच्छति।
तथा मन: सत्त्वरजस्तमोमलं
ध्यानेन संत्यज्य समेति तत्त्वम् ॥ ३६३ ॥
निरन्तराभ्यास वशात्तदित्थं
पक्वं मनो ब्रह्मणि लीयते यदा।
तदा समाधि: सविकल्पवर्जित:
स्वतोऽद्वयानन्दरसानुभावक: ॥ ३६४ ॥

समाधिनानेन समस्तवासना
ग्रन्थेर्विनाशोऽखिलकर्मनाशः ।
अन्तर्बहिः सर्वत एव सर्वदा
स्वरूपविस्फूर्त्तिरयत्नतः स्यात् ॥ २६५ ॥

श्रुतेः शतगुणं विद्यात् मननं, मननादपि ।
निदिध्यासं लक्षगुणमनन्तं निर्व्विकल्पकम् ॥२६६॥

निर्व्विकल्पसमाधिना स्फुटं
ब्रह्मतत्त्वमवगम्यते ध्रुवम् ।
नान्यथा चलतया मनोगतेः
प्रत्ययान्तरविमिश्रितं भवेत् ॥ २६७ ॥

अतः समाधत्स्व यतेन्द्रियः स-
न्निरन्तरं शान्तमनाः प्रतीचि ।
विध्वंसय ध्वान्तमनाद्यविद्यया
कृतं सदेकत्वविलोकनेन ॥ २६८ ॥

योगस्य प्रथमद्वारं वाङ्निरोधोऽपरिग्रहः ।
निराशा च निरीहा च नित्यमेकान्तशीलता ॥२६९॥

एकान्तस्थितिरिन्द्रियोपरमणे हेतुर्दमश्चेतसः
संरोधे करणं शमेन विलयं यायादहंवासना ।
तेनानन्दरसानुभूतिरचला ब्राह्मी सदा योगिन-
स्तस्माच्चित्तनिरोध एव सततं कार्य्यः प्रयत्नान्मुने! ॥२७०॥

वाचं नियच्छात्मनि, तं नियच्छ
बुद्धौ, धियं यच्छ च बुद्धिसाक्षिणि ।

तं चापि पूर्णात्मनि निर्व्विकल्पे
विलाप्य शान्तिं परमां भजस्व॥ ३७१॥

देहप्राणेन्द्रियमनोबुद्ध्यादिभिरुपाधिभिः।
यैर्य्यैर्वृत्तेः समायोगस्तत्तद्भावोऽस्य योगिनः॥ ३७२॥

तन्निवृत्त्या मुनेः सम्यक् सर्व्वोपरमणं सुखम्।
संदृश्यते सदानन्दरसानुभव विप्लवः॥ ३७३॥

अन्तस्त्यागो वहिस्त्यागोविरक्तस्यैव युज्यते।
त्यजत्यन्तर्व्वहिः सङ्गं विरक्तस्तु मुमुक्षया॥ ३७४॥

वहिस्तु विषयैः सङ्गं तथान्तरहमादिभिः।
विरक्त एव शक्नोति त्यक्तुं ब्रह्मणि निष्ठितः॥ ३७५॥

वैराग्यबोधौ पुरुषस्य पक्षिवत्
पक्षौ विजानीहि विचक्षण! त्वम्।
विमुक्तिसौधाग्रलताधिरोहणं
ताभ्यां विना नान्यतरेण सिध्यति॥ ३७६॥

अत्यन्तवैराग्यवतः समाधिः
समाहितस्यैव दृढप्रबोधः।
प्रबुद्धतत्त्वस्य हि बन्धमुक्ति-
र्मुक्तात्मनो नित्यसुखानुभूतिः॥ ३७७॥

वैराग्यान्न परं सुखस्य जनकं पश्यामि वश्यात्मन
स्तच्चेच्छुद्धतरात्मबोधसहितं स्वाराज्यसाम्राज्य धुक्।
एतद्द्वारमजस्रमुक्तियुवतेर्यस्मात्त्वमस्मात्परं
सर्व्वत्रास्पृहया सदात्मनि सदा प्रज्ञां कुरु श्रेयसे॥ ३७८॥

आशां छिन्धि विषोपमेषु विषयेष्वेषैव मृत्योः कृति
स्त्यक्त्वा जातिकुलाश्रमेष्वभिमतिं मुञ्चातिदूरात् क्रियाः ।
देहादावसति त्यजात्मधिषणां प्रज्ञां कुरुष्वात्मनि
त्वं द्रष्टाऽस्यमनोसिनिर्द्वयपरं ब्रह्मासि यद्वस्तुतः ॥ ३७९ ॥

लक्ष्ये ब्रह्मणि मानसं दृढतरं संस्थाप्य बाह्येन्द्रियं
स्वस्थाने विनिवेश्य निश्चलतनुश्चोपेक्ष्य देहस्थितिम् ।
ब्रह्मात्मैक्यमुपेत्य तन्मयतया चाखण्डवृत्त्याऽनिशं
ब्रह्मानन्दरसं पिबात्मनि मुदा शून्यैः किमन्यैर्भृशम् ॥ ३८० ॥

अनात्मचिन्तनं त्यक्त्वा कश्मलं दुःखकारणम् ।
चिन्तयात्मानमानन्दरूपं यन्मुक्तिकारणम् ॥ ३८१ ॥

एष स्वयं ज्योतिरशेषसाक्षी विज्ञानकोशे विलसत्यजस्रम् ।
लक्ष्यं विधायैनमसद्विलक्षणमखण्डवृत्त्यात्मतयानुभावय ॥ ३८२ ॥

एतमच्छिन्नया वृत्त्या प्रत्ययान्तरशून्यया ।
उल्लेखयन् विजानीयात् स्वस्वरूपतया स्फुटम् ॥ ३८३ ॥

अत्रात्मत्वं दृढीकुर्वन्नहमादिषु संत्यजन् ।
उदासीनतया तेषु तिष्ठेत्स्फुटघटादिवत् ॥ ३८४ ॥

विशुद्धमन्तःकरणं स्वरूपे
निवेश्य साक्षिण्यवबोधमात्रे ।
शनैः शनैर्निश्चलतामुपानयन्
पूर्णत्वमेवानुविलोकयेत्ततः ॥ ३८५ ॥

देहेन्द्रियप्राणमनोऽहमादिभिः
स्वाज्ञानक्लृप्तैरखिलैरुपाधिभिः ।

विमुक्तमात्मानमखण्डरूपं
पूर्णं महाकाशमिवावलोकयेत् ॥ ३८६ ॥

घटकलसकुसूलसूचीमुख्यै
र्गगनमुपाधिशतैर्विमुक्तमेकम् ।
भवति न विविधं तथैव शुद्धं
परमहमादिविमुक्तमेकमेव ॥ ३८७ ॥

ब्रह्मादिस्तम्बपर्य्यन्ता मृषामात्रा उपाधय: ।
तत: पूर्णं स्वमात्मानं पश्येदेकात्मना स्थितम् ॥ ३८८ ॥

यत्र भ्रान्त्या कल्पितं तद्विवेके
तत्तन्मात्रं नैव तस्माद्विभिन्नम् ।
भ्रान्तेर्नाशे भाति दृष्टाहितत्त्वं
रज्जुस्तद्वद्विश्वमात्मस्वरूपम् ॥ ३८९ ॥

स्वयं ब्रह्मा स्वयं विष्णु: स्वयमिन्द्र: स्वयं शिव: ।
स्वयं विश्वमिदं सर्व्वं स्वस्मादन्यन्न किञ्चन ॥ ३९० ॥

अन्त: स्वयं चापि बहि: स्वयञ्च
स्वयं पुरस्तात् स्वयमेव पश्चात् ।
स्वयं ह्यवाच्यां स्वयमप्युदीच्यां
तथोपरिष्टात् स्वयमप्यधस्तात् ॥ ३९१ ॥

तरङ्गफेनभ्रमबुद्बुदादि सर्व्वं स्वरूपेण जलं यथा तथा ।
चिदेव देहाद्यहमन्तमेतत् सर्व्वं चिदेवैकरसं विशुद्धम् ॥ ३९२ ॥

सदेवेदं सर्व्वं जगदवगतं वाङ्मनसयो:,
सतोऽन्यन्नास्त्येव प्रकृतिपरसीम्नि स्थितवत: ।

पृथक् किं मृत्स्नायाः कलसघटकुम्भाद्यवगतं
वदत्येष भ्रान्तस्त्वमहमिति माया मदिरया ॥ २८३ ॥

क्रियासमभिहारेण यत्र नान्यदिति श्रुतिः ।
ब्रवीति द्वैतराहित्यं मिथ्याध्यासनिवृत्तये ॥ २८४ ॥

आकाशवन्निर्मलनिर्विकल्प-
निःसीमनिस्पन्दननिर्विकारम् ।
अन्तर्बहिःशून्यमनन्यमद्वयं
स्वयं परंब्रह्म किमस्ति बोध्यम् ॥ २८५ ॥

वक्तव्यं किमु? विद्यतेऽत्र बहुधा ब्रह्मैव जीवः स्वयं
ब्रह्मैतज्जगदापराणु सकलं ब्रह्माद्वितीयं श्रुतिः ।
ब्रह्मैवाहमिति प्रबुद्धमतयः संत्यक्तबाह्याः स्फुटं
ब्रह्मीभूय वसन्ति सन्ततचिदानन्दात्मनैतद्ध्रुवम् ॥ २८६ ॥

जहि मलमयकोशेऽहंधियोत्थापिताशां
प्रसभमनिलकल्पे लिङ्गदेहेऽपि पश्चात् ।
निगमगदितकीर्त्तिं नित्यमानन्दमूर्त्तिं
स्वयमिति परिचीय ब्रह्मरूपेण तिष्ठ ॥ २८७ ॥

शवाकारं यावद्भजति मनुजस्तावदशुचिः
परेभ्यः स्यात् क्लेशो जननमरणव्याधिनिलयः ।
यदात्मानं शुद्धं कलयति शिवाकारमचलं
तदा तेभ्यो मुक्तो भवति हि तदाह श्रुतिरपि ॥ २८८ ॥

स्वात्मन्यारोपिताशेषाभासवस्तुनिरासतः ।
स्वयमेव परं ब्रह्म पूर्णमद्वयमक्रियम् ॥ २८९ ॥

समाहितायां सति चित्तवृत्तौ
परात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे ।
न दृश्यते कश्चिदयं विकल्पः
प्रजल्पमात्रः परिशिष्यते ततः ॥ ४०० ॥

असत्कल्पो विकल्पोऽयं विश्वमित्येकवस्तुनि ।
निर्विकारे निराकारे निर्विशेषे भिदा कुतः ? ॥ ४०१ ॥

द्रष्टुदर्शनदृश्यादिभावशून्यैकवस्तुनि ।
निर्विकारे निराकारे निर्विशेषे भिदा कुतः ? ॥ ४०२ ॥

कल्पार्णवइवात्यन्तपरिपूर्णैकवस्तुनि ।
निर्विकारे निराकारे निर्विशेषे भिदा कुतः ? ॥ ४०३ ॥

तेजसीव तमो यत्र प्रलीनं भ्रान्तिकारणम् ।
अद्वितीये परे तत्त्वे निर्विशेषे भिदाकुतः ? ॥ ४०४ ॥

एकात्मके परे तत्त्वे भेदवार्त्ता कथं वसेत् ? ।
सुषुप्तौ सुखमात्रायां भेदः केनावलोकितः ? ॥ ४०५ ॥

नह्यस्ति विश्वं परतत्त्वबोधात्
सदात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे ।
कालत्रयेणाप्यहिरीक्षितो गुणे-
नह्यम्बुविन्दुर्मृगतृष्णिकायाम् ॥ ४०६ ॥

मायामात्रमिदं द्वैतमद्वैतं परमार्थतः ।
इति ब्रूते श्रुतिः साक्षात् सुषुप्तावनुभूयते ॥ ४०७ ॥

अनन्यत्वमधिष्ठानादारोप्यस्य निरीक्षितम् ।
पण्डितैरज्जुसर्पादौ विकल्पो भ्रान्तिजीवनः ॥ ४०८ ॥

चित्तमूलोविकल्पोऽयं चित्ताभावे न कश्चन ।
अतश्चित्तं समाधेहि प्रत्यक्‌रूपे परात्मनि ॥ ४०८ ॥

किमपि सततबोधं केवलानन्दरूपं
निरुपममतिवेलं नित्यमुक्तं निरीहम् ।
निरवधि गगनाभं निष्कलं निर्विकल्पं
हृदि कलयति विद्वान् ब्रह्मपूर्णं समाधौ ॥ ४१० ॥

प्रकृतिविकृतिशून्यं भावनातीतभावं
समरसमसमानं मानसंबन्धदूरम् ।
निगमवचनसिद्धं नित्यमस्मत्प्रसिद्धं
हृदि कलयति विद्वान् ब्रह्म पूर्णं समाधौ ॥ ४११ ॥

अजरममरमस्ताभाववस्तुस्वरूपं
स्तिमितसलिलराशिप्रख्यमाख्याविहीनम् ।
शमितगुणविकारं शाश्वतं शान्तमेकं
हृदि कलयति विद्वान् ब्रह्म पूर्णं समाधौ ॥ ४१२ ॥

समाहितान्तःकरणः स्वरूपे
विलोकयात्मानमखण्डवैभवम् ।
विच्छिन्धि बन्धं भवगन्धगन्धितं
यत्नेन पुंस्त्वं सफलीकुरुष्व ॥ ४१३ ॥

सर्व्वोपाधिविनिर्मुक्तं सच्चिदानन्दमद्वयम् ।
भावयात्मानमात्मस्थो न भूयः कल्पसेऽध्वने ॥ ४१४ ॥

छायेव पुंसः परिदृश्यमानमाभासरूपेण फलानुभूत्या ।
शरीरमाराच्छववन्निरस्तं पुनर्न सन्धत्त इदं महात्मा ॥ ४१५ ॥

सततविमलबोधानन्दरूपं समेत्य
त्यज जड़मलरूपोपाधिमेतं सुदूरे।
अथ पुनरपि नैव स्मर्य्यतां वान्तवस्तु-
स्मरणविषयभूतं कल्पते कुत्सनाय॥ ४१६॥

समूलमेतत् परिदह्य वह्नौ सदात्मनि ब्रह्मणि निर्व्विकल्पे।
ततः स्वयं नित्यविशुद्धबोधानन्दात्मना तिष्ठति विद्वरिष्ठः॥४१७॥

प्रारब्धसूत्रग्रथितं शरीरं
प्रयातु वा तिष्ठतु गोरिव स्रक्।
न तत् पुनः पश्यति तत्त्ववेत्ताऽऽ-
नन्दात्मनि ब्रह्मणि लीनवृत्तिः॥४१८॥

अखण्डानन्दमात्मानं विज्ञायात्म स्वरूपतः।
किमिच्छन् कस्य वा हेतोर्देहं पुष्णाति? तत्त्ववित्॥४१९॥

संसिद्धस्य फलं त्वेतज्जीवन्मुक्तस्य योगिनः।
वहिरन्तः सदानन्दरसास्वादनमात्मनि॥ ४२०॥

वैराग्यस्य फलं बोधो बोधस्योपरतिःफलम्।
स्वानन्दानुभवाच्छान्तिरेषैवोपरतेः फलम्॥ ४२१॥

यद्युत्तरोत्तराभावः पूर्व्वपूर्व्वन्तु निष्फलम्।
निवृत्तिः परमा तृप्तिरानन्दोऽनुपमः स्वतः॥ ४२२॥

दृष्टदुःखेष्वनुद्वेगो विद्यायाः प्रस्तुतं फलम्।
यत् कृतं भ्रान्तिवेलायां नानाकर्म्म जुगुप्सितम्।
पश्चान्नरो विवेकेन तत् कथं कर्त्तुमर्हति?॥ ४२३॥

विद्याफलं स्यादसतो निवृत्तिः
प्रवृत्तिरज्ञानफलं तदीक्षितम् ।
तज्ज्ञाज्ञयोर्यन्मृगतृष्णिकादौ
नो चेद्विदां दृष्टफलं किमस्मात् ॥ ४२४ ॥

अज्ञानहृदयग्रन्थेर्विनाशो यद्यशेषतः ।
अनिच्छोर्विषयः किन्नु प्रवृत्तेः कारणं स्वतः ? ॥ ४२५ ॥

वासनानुदयो भोग्ये वैराग्यस्य तदावधिः ।
अहंभावोदयाभावो बोधस्य परमावधिः ।
लीनवृत्तेरनुत्पत्तिर्मर्यादोपरतेस्तु सा ॥ ४२६ ॥

ब्रह्माकारतया सदा स्थिततया निर्मुक्तबाह्यार्थधी
रन्यावेदितभोग्यभोगकलनो निद्रालुवद्बालवत् ।
स्वप्नालोकितलोकवज्जगदिदं पश्यन् क्वचित् लब्धधी
रास्ते कश्चिदनन्तपुण्यफलभुग्धन्यः स मान्यो भुवि ॥४२७॥

स्थितप्रज्ञो यतिरयं यः सदानन्दमश्नुते ।
ब्रह्मण्येव विलीनात्मा निर्विकारो विनिष्क्रियः ॥४२८॥

ब्रह्मात्मनोः शोधितयोरेकभावावगाहिनी ।
निर्विकल्पा च चिन्मात्रा वृत्तिः प्रज्ञेति कथ्यते ॥४२९॥

सुस्थितासौ भवेद्यस्य स्थितप्रज्ञः स उच्यते ।
यस्य स्थिता भवेत् प्रज्ञा यस्यानन्दो निरन्तरः ।
प्रपञ्चो विस्मृतप्रायः स जीवन्मुक्त इष्यते ॥ ४३० ॥

लीनधीरपि जागर्त्ति यो जाग्रद्धर्मवर्जितः ।
बोधो निर्वासनो यस्य स जीवन्मुक्त इष्यते ॥ ४३१ ॥

शान्तसंसारकलनः कलावानपि निष्कलः ।
यस्य चित्तं विनिश्चिन्तं स जीवन्मुक्त इष्यते ॥ ४३२ ॥
वर्त्तमानेऽपि देहेऽस्मिन् छायावदनुवर्त्तिनि ।
अहन्ताममताऽभावो जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३३ ॥
अतीताननुसन्धानं भविष्यदविचारणम् ।
औदासीन्यमपि प्राप्तं जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३४ ॥
गुणदोषविशिष्टेऽस्मिन् स्वभावेन विलक्षणे ।
सर्व्वत्र समदर्शित्वं जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३५ ॥
इष्टानिष्टार्थसंप्राप्तौ समदर्शितयात्मनि ।
उभयत्राविकारित्वं जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३६ ॥
ब्रह्मानन्दरसस्वादासक्तचित्ततया यतेः ।
अन्तर्वहिरविज्ञानं जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३७ ॥
देहेन्द्रियादौ कर्त्तव्ये ममाहंभाववर्जितः ।
औदासीन्येन यस्तिष्ठेत् स जीवन्मुक्तलक्षणः ॥ ४३८॥
विज्ञात आत्मनो यस्य ब्रह्मभावः श्रुतेर्बलात् ।
भवबन्धविनिर्मुक्तः स जीवन्मुक्त लक्षणः ॥ ४३९ ॥
देहेन्द्रियेष्वहंभाव इदंभावस्तदन्यके ।
यस्य नो भवतः क्वापि सजीवन्मुक्त इष्यते ॥ ४४० ॥
न प्रत्यग्ब्रह्मणोर्भेदं कदापि ब्रह्मसर्गयोः ।
प्रज्ञया यो विजानाति स जीवन्मुक्तलक्षणः ॥४४१॥
साधुभिः पूज्यमानेऽस्मिन् पीड्यमानेऽपि दुर्जनैः ।
समभावो भवेद्यस्य स जीवन्मुक्त लक्षणः ॥ ४४२ ॥

यत्र प्रविष्टा विषयाः परेरिता
नदीप्रवाहा इव वारिराशौ ।
लीनास्तु सन्मात्रतया न विक्रिया
मुत्पादयन्त्येष यतिर्विमुक्तः ॥ ४४३ ॥

विज्ञातब्रह्मतत्त्वस्य यथापूर्वं न संसृतिः ।
अस्ति चेन्न स विज्ञातब्रह्मभावो बहिर्मुखः ॥ ४४४ ॥

प्राचीनवासनावेगादसौ संसरतीति चेत् ।
न सदेकत्वविज्ञानान्मन्दीभवति वासना ॥ ४४५ ॥

अत्यन्तकामुकस्यापि वृत्तिः कुण्ठति मातरि ।
तथैव ब्रह्मणि ज्ञाते पूर्णानन्दे मनीषिणः ॥ ४४६ ॥

निदिध्यासनशीलस्य बाह्यप्रत्यय ईक्ष्यते ।
ब्रवीति श्रुतिरेतस्य प्रारब्धफलदर्शनात् ॥ ४४७ ॥

सुखाद्यनुभवो यावत्तावत् प्रारब्धमिष्यते ।
फलोदयः क्रियापूर्व्वो निष्क्रियो न हि कुत्रचित्? ॥४४८॥

अहंब्रह्मेति विज्ञानात् कल्पकोटिशतार्जितम् ।
सञ्चितं विलयं याति प्रबोधात् स्वप्नकर्मवत् ॥ ४४९ ॥

यत् कृतं स्वप्नवेलायां पुण्यं वा पापमुल्बणम् ।
सुप्तोत्थितस्य किं तत् स्यात्? स्वर्गाय नरकाय वा ॥४५०॥

स्वमसङ्गमुदासीनं परिज्ञाय नभो यथा ।
न श्लिष्यति च यत्किञ्चित् कदाचिद्भाविकर्मभिः ॥४५१॥

न नभो घटयोगेन सुरागन्धेन लिप्यते ।
तथात्मोपाधियोगेन तद्धर्मैर्नैव लिप्यते ॥ ४५२ ॥

ज्ञानोदयात् पुरारब्धं कर्म ज्ञानान्न नश्यति।
अदत्त्वा स्वफलं लक्ष्यमुद्दिश्योत्सृष्टबाणवत् ॥ ४५३ ॥
व्याघ्रबुद्ध्या विनिर्मुक्तो बाणः पश्चात्तु गोमतौ।
न तिष्ठति छिनत्त्येव लक्ष्यं वेगेन निर्भरम् ॥ ४५४ ॥
प्रारब्धं बलवत्तरं खलु विदां भोगेन तस्य क्षयः
सम्यग्ज्ञानहुताशनेन विलयः प्राक्सञ्चितागामिनाम्।
ब्रह्मात्मैक्यमवेक्ष्य तन्मयतया ये सर्व्वदा संस्थिता
स्तेषां तत्त्रितयं नहि क्वचिदपि ब्रह्मैव ते निर्गुणम् ॥ ४५५ ॥

उपाधितादात्म्यविहीनकेवल-
ब्रह्मात्मनैवात्मनि तिष्ठतो मुनेः।
प्रारब्धसद्भावकथा न युक्ता
स्वप्नार्थसम्बन्धकथेव जाग्रतः ॥ ४५६ ॥

न हि प्रबुद्धः प्रतिभासदेहे
देहोपयोगिन्यपि च प्रपञ्चे।
करोत्यहन्तां ममतामिदन्तां
किन्तु स्वयं तिष्ठति जागरेण ॥ ४५७ ॥

न तस्य मिथ्यार्थसमर्थनेच्छा
न संग्रहस्तज्जगतोऽपि दृष्टः।
तत्रानुवृत्तिर्यदि चेन्मृषार्थे
न निद्रया मुक्त इतीष्यते ध्रुवम् ॥ ४५८ ॥

तद्वत् परे ब्रह्मणि वर्त्तमानः
सदात्मना तिष्ठति नान्यदीक्षते।

स्मृतिर्यथा स्वप्नविलोकितार्थे
तथा विदः प्राग्नशमोचनादौ ॥ ४५९ ॥
कर्म्मणा निर्म्मितोदेहः प्रारब्धं तस्य कल्पताम् ।
नानादेरात्मनो युक्तं नैवात्मा कर्म्मनिर्म्मितः ॥ ४६० ॥
अजोनित्यः शाश्वतश्रूते श्रुतिरमोघवाक् ।
तदात्मना तिष्ठतोऽस्य कुतः प्रारब्धकल्पना ॥ ४६१ ॥
प्रारब्धं सिध्यति तदा यदा देहात्मना स्थितिः ।
देहात्मभावो नैवेष्टः प्रारब्धं त्यज्यतामतः ॥ ४६२ ॥
शरीरस्यापि प्रारब्धकल्पनाभ्रान्तिरेव हि ।
अध्यस्तस्य कुतः सत्त्वम् ? असत्यस्य कुतोजनिः ? ॥ ४६३ ॥
अजातस्य कुतोनाशः ? प्रारब्धमसतः कुतः ?
ज्ञानेनाज्ञानकार्य्यस्य समूलस्य लयो यदि ॥ ४६४ ॥
तिष्ठत्ययं कथं देह ? इति शङ्कावतो जडान् ।
समाधातुं वाह्यदृष्ट्या प्रारब्धं वदति श्रुतिः ।
न तु देहादिसत्यत्वबोधनाय विपश्चिताम् ॥ ४६५ ॥
परिपूर्णमनाद्यन्तमप्रमेयमविक्रियम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६६ ॥
सद्घनं चिद्घनं नित्यमानन्दघनमक्रियम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६७ ॥
प्रत्यगेकरसं पूर्णमनन्तं सर्व्वतोमुखम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६८ ॥

अहेयमनुपादेयमनादेयमनाश्रयम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६९ ॥
निर्गुणं निष्कलं सूक्ष्मं निर्व्विकल्पं निरञ्जनम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४७० ॥
अनिरूप्यस्वरूपं यन्मनोवाचामगोचरम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४७१ ॥
सत्समृद्धं स्वतः सिद्धं शुद्धं बुद्धमनीदृशम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४७२ ॥

निरस्तरागा निरस्तभोगाः
शान्ताः सुदान्ता यतयो महान्तः ।
विज्ञाय तत्त्वं परमेतदन्ते
प्राप्ताः परां निर्वृतिमात्मयोगात् ॥ ४७३ ॥

भवानपीदं परतत्त्वमात्मनः
स्वरूपमानन्दघनं विचार्य्य ।
विधूय मोहं स्वमनःप्रकल्पितं
मुक्तः कृतार्थो भवतु प्रबुद्धः ॥ ४७४ ॥

समाधिना साधुविनिश्चलात्मना
पश्यात्मतत्त्वं स्फुटबोधचक्षुषा ।
निःसंशयं सम्यगवेक्षितश्चे-
च्छ्रुतः पदार्थो न पुनर्विकल्प्यते ॥ ४७५ ॥

स्वस्याविद्याबन्धसम्बन्धमोक्षात्
सत्यज्ञानानन्दरूपात्मलब्धौ ।

शास्त्रं युक्तिर्देशिकोक्तिः प्रमाणं
चान्तःसिद्धा स्वानुभूतिः प्रमाणम् ॥ ४७६ ॥

बन्धमोक्षश्च तृप्तिश्च चिन्तारोग्यक्षुदादयः ।
स्वेनैव वेद्या यज्ज्ञानं परेषामानुमानिकम् ॥ ४७७ ॥

तटस्थिता बोधयन्ति गुरवः श्रुतयो यथा ।
प्रज्ञयैव तरेद्विद्वानीश्वरानुगृहीतया ॥ ४७८ ॥

स्वानुभूत्या स्वयं ज्ञात्वा स्वमात्मानमखण्डितम् ।
संसिद्धः सन्मुखं तिष्ठेन् निर्व्विकल्पात्मनात्मनि ॥ ४७९ ॥

वेदान्तसिद्धान्त निरुक्तिरेषा
ब्रह्मैव जीवः सकलं जगच्च ।
अखण्डरूपस्थितिरेव मोक्षो
ब्रह्माद्वितीये श्रुतयः प्रमाणम् ॥ ४८० ॥

श्रीगुरुवचनात् श्रुतिप्रमाणात्
परमवगम्य सतत्त्वमात्मयुक्त्या ।
प्रशमितकरणः समाहितात्मा
क्वचिदचलाकृतिरात्मनिष्ठतोऽभूत् ॥ ४८१ ॥

कश्चित् कालं समाधाय परे ब्रह्मणि मानसम् ।
वुत्थायपरमानन्दादिदं वचनमब्रवीत् ॥ ४८२ ॥

बुद्धिर्विनष्टा गलिता प्रवृत्तिः
ब्रह्मात्मनोरेकतयाऽधिगत्या ।
इदं न जानेऽप्यनिदं न जाने
किं वा ? कियद्वा ? सुखमस्य पारम् ॥ ४८३ ॥

वाचा वक्तुमशक्यमेव मनसा मन्तुं न वास्वाद्यते
स्वानन्दामृतपूरपूरितपरब्रह्माम्बुधेर्वैभवं ।
अम्भोराशिविशीर्णवार्षिकशिलाभावं भजन्मे मनो
यस्यांशांशलवे विलीनमधुनानन्दात्मना निर्वृतम् ॥४८४॥

क्व गतं ? केन वानीतं ? कुत्र लीनमिदं जगत् ? ।
अधुनैव मया दृष्टं नास्ति किं ? महदद्भुतम् ॥४८५॥

किं हेयं ? किमुपादेयं ? किमन्यत् ? किं विलक्षणम् ? ।
अखण्डानन्दपीयूषपूर्णे ब्रह्ममहार्णवे ॥ ४८६ ॥

न किञ्चिदत्र पश्यामि न शृणोमि न वेद्म्यहम् ।
आत्मनैव सदानन्दरूपेणास्मि विलक्षणः ॥ ४८७ ॥

नमो नमस्ते गुरवे महात्मने
विमुक्तसङ्गाय सदुत्तमाय ।
नित्याद्वयानन्दरसस्वरूपिणे
भूम्ने सदाऽपारदयाम्बुधाम्ने ॥ ४८८ ॥

यत्कटाक्षशशिसान्द्रचन्द्रिका
पीतधूतभवतापजश्रमः ।
प्राप्तवानहमखण्डवैभवा
नन्दमात्मपदमक्षयं क्षणात् ॥ ४८९ ॥

धन्योऽहं कृतकृत्योऽहं विमुक्तोऽहं भवग्रहात् ।
नित्यानन्दस्वरूपोऽहं पूर्णोऽहं त्वदनुग्रहात् ॥ ४९० ॥

असङ्गोऽहमनङ्गोऽहमलिङ्गोऽहमभङ्गुरः ।
प्रशान्तोऽहमनन्तोऽहममलोऽहं चिरन्तनः ॥ ४९१ ॥

अकर्त्ताहमभोक्ताहमविकारोऽहमक्रियः ।
शुद्धबोधस्वरूपोऽहं केवलोऽहं सदाशिवः ॥ ४६२ ॥
द्रष्टुः श्रोतुर्वक्तुः कर्त्तुर्भोक्तुर्विभिन्नएवाहम् ।
नित्यनिरन्तरनिष्क्रियो निःसीमासङ्गपूर्णबोधात्मा ॥ ४६३ ॥
नाहमिदं नाहमदोऽप्युभयोरवभासकं परं शुद्धम् ।
बाह्याभ्यन्तरशून्यं पूर्णं ब्रह्माद्वितीयमेवाहम् ॥ ४६४ ॥
निरुपममनादितत्त्वं त्वमहमिदमदइति कल्पनादूरम् ।
नित्यानन्दैकरसं सत्यं ब्रह्माद्वितीयमेवाहम् ॥ ४६५ ॥

नारायणोऽहं नरकान्तकोऽहं
पुरान्तकोऽहं पुरुषोऽहमीशः ।
अखण्डबोधोऽहमशेषसाक्षी
निरीश्वरोऽहं निरहञ्च निर्म्ममः ॥ ४६६ ॥
सर्व्वेषु भूतेष्वहमेव संस्थितो
ज्ञानात्मनान्तर्व्वहिराश्रयः सन् ।
भोक्ता च भोग्यं स्वयमेव सर्व्वं
यद्यत् पृथक् दृष्टमिदन्तया पुरा ॥ ४६७ ॥

मय्यखण्डसुखाम्भोधौ बहुधा विश्ववीचयः ।
उत्पद्यन्ते विलीयन्ते मायामारुतविभ्रमात् ॥ ४६८ ॥

स्थूलादिभावा मयि कल्पिता भ्रमा
दारोपितानुस्फुरणे न लोकैः
काले यथाकल्पकवत्सराय
नत्वादयो निष्कलनिर्व्विकल्पे ॥ ४६९ ॥

आरोपितं नाश्रयदूषकं भवेत्
कदापि मूढैरतिदोषदूषितैः ।
नार्द्रीकरोत्यूषरभूमिभागं
मरीचिकावारिमहाप्रवाहः ॥ ५०० ॥

आकाशवत् कल्पविदूरगोऽह
मादित्यवद्भास्यविलक्षणोऽहम् ।
अहार्य्यवन्नित्यविनिश्चलोऽह
मम्भोधिवत् पारविवर्जितोऽहम् ॥ ५०१ ॥

न मे देहेन सम्बन्धो मेघेनेव विहायसः ।
अतः कुतो मे तद्धर्म्मा जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तयः ॥ ५०२॥

उपाधिरायाति स एव गच्छति
स एव कर्म्माणि करोति भुङ्क्ते ।
स एव जीर्य्यन् म्रियते सदाहं
कुलाद्रिवन्निश्चल एव संस्थितः ॥ ५०३ ॥

न मे प्रवृत्तिर्न च मे निवृत्तिः
सदैकरूपस्य निरंशकस्य ।
ऐकात्मको यो निविडो निरन्तरो
व्योमेव पूर्णः स कथं नु चेष्टते ? ॥ ५०४ ॥

पुण्यानि पापानि निरिन्द्रियस्य
निश्चेतसो निर्व्विकृतेर्निराकृतेः ।
कुतोममाखण्डसुखानुभूते ?
ब्रूते ह्यनन्वागतमित्यपि श्रुतिः ॥ ५०५ ॥

छायया स्पृष्टमुष्णं वा शीतं वा सुष्ठु दुष्ठु वा ।
न स्पृशत्येव यत् किञ्चित् पुरुषं तद्विलक्षणम् ॥ ५०६ ॥
न साक्षिणं साक्ष्यधर्म्माः संस्पृशन्ति विलक्षणम् ।
अविकारमुदासीनं गृहधर्म्माः प्रदीपवत् ॥ ५०७ ॥

रवेर्यथा कर्म्मणि साक्षिभावो
वह्नेर्यथा दाहनियामकत्वम् ।
रज्जोर्यथारोपितवस्तुसङ्ग-
स्तथैव कूटस्थचिदात्मनो मे ॥ ५०८ ॥

कर्त्तापि वा कारयितापि नाहं
भोक्तापि वा भोजयितापि नाहम् ।
द्रष्टापि वा दर्शयितापि नाहं
सोऽहं स्वयंज्योतिरनीदृगात्मा ॥ ५०९ ॥

चलत्युपाधौ प्रतिबिम्बलौल्य-
मौपाधिकं मूढधियो नयन्ति ।
स्वबिम्बभूतं रविवद्विनिष्क्रियं
कर्त्तास्मि भोक्तास्मि हतोऽस्मि हेति ॥ ५१० ॥

जले वापि स्थले वापि लुठत्वेष जडात्मकः ।
नाहं विलिप्ये तद्धर्म्मैर्घटधर्म्मैर्नभो यथा ॥ ५११ ॥

कर्त्तृत्वभोक्तृत्वखलत्वमत्तता
जडत्वबद्धत्वविमुक्ततादयः ।
बुद्धेर्विकल्पा न तु सन्ति वस्तुतः
स्वस्मिन् परे ब्रह्मणि केवलेऽद्वये ॥ ५१२ ॥

सन्तु विकाराः प्रकृतेर्दशधा शतधा सहस्रधा वापि ।
किं मे सङ्गिरेभि र्न ह्यम्बुदावरमम्बरं स्पृशन्ति ॥ ५१३ ॥

अव्यक्तादिस्थूलपर्य्यन्तमेत
द्विश्वं यत्राभासमात्रं प्रतीतम् ।
व्योमप्रख्यं सूक्ष्ममाद्यन्तहीनं
ब्रह्माद्वैतं यत्तदेवाहमस्मि ॥ ५१४ ॥

सर्व्वाधारं सर्व्ववस्तुप्रकाशं
सर्व्वाकारं सर्व्वगं सर्व्वशून्यम् ।
नित्यं शुद्धं निश्चलं निर्व्विकल्पं
ब्रह्माद्वैतं यत्तदेवाहमस्मि ॥ ५१५ ॥

यस्मिन्नस्ताशेषमायाविशेषं
प्रत्यग्रूपं प्रत्ययागम्यमानम् ।
सत्यज्ञानानन्दमानन्दरूपं
ब्रह्माद्वैतं यत्तदेवाहमस्मि ॥ ५१६ ॥

निष्क्रियोऽस्म्यविकारोऽस्मि निष्कलोऽस्मि निराकृतिः ।
निर्व्विकल्पोऽस्मि नित्योऽस्मि निरालम्बोऽस्मि निर्द्वयः ॥५१७॥

सर्व्वात्मकोऽहं सर्व्वोऽहं सर्व्वातीतोऽहमद्वयः ।
केवलाखण्डबोधोऽहमानन्दोऽहं निरन्तरम् ॥ ५१८ ॥

स्वाराज्यसाम्राज्यविभूतिरेषा
भवत्कृपाश्रीमहिमप्रसादात् ।
प्राप्ता मया श्रीगुरवे महात्मने
नमो नमस्तेऽस्तु पुनर्नमोऽस्तु ॥ ५१९ ॥

महास्वप्ने मायाकृतजनिजरामृत्युगहने
भ्रमन्तं क्लिश्यन्तं बहुलतरतापैरनुदिनम् ।
अहङ्कारव्याघ्रव्यथितमिममत्यन्तकृपया
प्रबोध्य प्रस्वापात् परमवितवान्मामसि गुरो ! ॥ ५२० ॥

नमस्तस्मै सदेकस्मै कस्मैचिन्महसे नमः ।
यदेतद्विश्वरूपेण राजते गुरुराज ते ! ॥ ५२१ ॥

इति नतमवलोक्य शिष्यवर्य्यं
समाधिगतात्मसुखं प्रबुद्धतत्त्वम् ।
प्रमुदितहृदयः स देशिकेन्द्रः
पुनरिदमाह वचः परं महात्मा ॥ ५२२ ॥

ब्रह्मप्रत्ययसन्ततिर्जगदतो ब्रह्मैव सत् सर्व्वतः
पश्याध्यात्मदृशा प्रशान्तमनसा सर्व्वास्ववस्थास्वपि ।
रूपादन्यदवेक्षितं किमभितश्चक्षुष्मतां दृश्यते
तद्वद् ब्रह्मविदः सतः किमपरं बुद्धेर्विहारास्पदम् ॥ ५२३ ॥

कस्तां परानन्दरसानुभूति
मुत्सृज्य शून्येषु रमेत विद्वान् ? ।
चन्द्रे महाह्लादिनि दीप्यमाने
चित्रेन्दुमालोकयितुं क इच्छेत् ? ॥ ५२४ ॥

असत्पदार्थानुभवेन किञ्चि-
न्न ह्यस्ति तृप्तिर्न च दुःखहानिः ।
तदद्वयानन्दरसानुभूत्या
तृप्तः सुखं तिष्ठ सदात्मनिष्ठया ॥ ५२५ ॥

स्वमेव सर्व्वतः पश्यन्मन्यमानः स्वमद्वयम् ।
स्वानन्दमनुभुञ्जानः कालं नय महामते ! ॥५२६॥

अखण्डबोधात्मनि निर्व्विकल्पे
विकल्पनं व्योम्नि पुरःप्रकल्पनम् ।
तदद्वयानन्दमयात्मना सदा
शान्तिं परामेत्य भजस्व मौनम् ॥ ५२७ ॥

तूष्णीमवस्था परमोपशान्ति
र्बुद्धेरसत्कल्पविकल्पहेतोः ।
ब्रह्मात्मना ब्रह्मविदो महात्मनो
यत्राद्वयानन्दसुखं निरन्तरम् ॥ ५२८ ॥

नास्ति निर्व्वासनान्मौनात् परं सुखकृदुत्तमम् ।
विज्ञातात्मस्वरूपस्य स्वानन्दरसपायिनः ॥ ५२९ ॥

गच्छंस्तिष्ठन्नुपविशञ्छयानो वाऽन्यथापि वा ।
यथेच्छया वसेद्विद्वानात्मारामः सदा मुनिः ॥ ५३० ॥

न देशकालासनदिग्यमादि
लक्ष्याद्यपेक्षा प्रतिबन्धवृत्तेः ।
संसिद्धतत्त्वस्य महात्मनोऽस्ति
स्ववेदने का नियमाद्यवस्था ॥ ५३१ ॥

घटोऽयमिति विज्ञातुं नियमः कोऽन्वपेक्ष्यते ? ।
विना प्रमाणसुष्ठुत्वं यस्मिन् सति पदार्थधीः ॥ ५३२ ॥

अयमात्मा नित्यसिद्धः प्रमाणे सति भासते ।
न देशं नापि वा कालं न शुद्धिं वाप्यपेक्षते ॥ ५३३ ॥

देवदत्तोऽहमित्येतद्विज्ञानं निरपेक्षकम् ।
तद्वद् ब्रह्मविदोऽप्यस्य ब्रह्माहमिति वेदनम् ॥ ५३४ ॥
भानुनेव जगत् सर्व्वं भासते यस्य तेजसा ।
अनात्मकमसत्तुच्छं किं नु ? तस्यावभासकम् ॥ ५३५ ॥
वेदशास्त्रपुराणानि भूतानि सकलान्यपि ।
येनार्थवन्ति तं किं नु विज्ञातारं प्रकाशयेत् ? ॥५३६ ॥

एष स्वयंज्योतिरनन्तशक्ति
रात्माऽप्रमेयः सकलानुभूतिः ।
यमेव विज्ञाय विमुक्तबन्धो
जयत्ययं ब्रह्मविदुत्तमोत्तमः ॥ ५३७ ॥
न खिद्यते, न विषयैः प्रमोदते
न सज्जते नापि विरज्यते च ।
स्वस्मिन् समं क्रीड़ति नन्दति स्वयं
निरन्तरानन्दरसेन तृप्तः ॥ ५३८ ॥

क्षुधां देहव्यथां त्यक्त्वा बालः क्रीड़ति वस्तुनि ।
तथैव विद्वान् रमते निर्म्ममो निरहं सुखी ॥ ५३९ ॥

चिन्ताशून्यमदैन्यभैक्ष्यमशनं पानं, सरिद्वारिषु
स्वातन्त्र्येण निरङ्कुशा स्थितिरसौ निद्रा श्मशाने वने ।
वस्त्रं क्षालनशोषणादिरहितं दिग्वास्तु शय्या मही
सञ्चारो निगमान्तवीथिषु विदां क्रीड़ा परे ब्रह्मणि ॥ ५४० ॥

विमानमालम्ब्य शरीरमेतद्
भुनक्त्यशेषान् विषयानुपस्थितान् ।

परेच्छया बालवदात्मवेत्ता
योऽव्यक्तलिङ्गोऽ ननु सक्तयबाह्यः॥ ५४१ ॥
दिगम्बरो वापि च साम्बरो वा
त्वगम्बरो वापि चिदम्बरस्थः।
उन्मत्तवद् वापि च बालवद् वा
पिशाचवद् वापि चरत्यवन्याम्॥ ५४२ ॥
कामान्निष्कामरूपी संचरत्येकचरोमुनिः।
स्वात्मनैव सदा तुष्टः स्वयं सर्व्वात्मना स्थितः॥ ५४३ ॥
क्वचिन्मूढ़ो विद्वान् क्वचिदपि महाराजविभवः
क्वचिद्भ्रान्तः सौम्यः क्वचिदजगराचारकलितः।
क्वचित् पात्रीभूतः क्वचिदवमतः क्वाप्यविदित
श्चरत्येवं प्राज्ञः सततपरमानन्दसुखितः॥ ५४४ ॥
निर्धनोऽपि सदा तुष्टोऽप्यसहायो महाबलः।
नित्यतृप्तोऽप्यभुञ्जानोऽप्यसमः समदर्शनः॥ ५४५ ॥
अपि कुर्व्वन्नकुर्व्वाण श्चाभोक्ता फलभोग्यपि।
शरीर्य्यप्यशरीर्य्येष परिच्छिन्नोऽपि सर्वगः॥ ५४६ ॥
अशरीरं सदा सन्तमिमं ब्रह्मविदं क्वचित्।
प्रियाप्रिये न स्पृशतस्तथैव च शुभाशुभे॥ ५४७ ॥
स्थूलादिसम्बन्धवतोऽभिमानिनः
सुखञ्च दुःखञ्च शुभाशुभे च।
विध्वस्तबन्धस्य सदात्मनो मुनेः
कुतः शुभं? वाप्यशुभं फलं वा?॥ ५४८ ॥

तमसा ग्रस्तवद्भानादग्रस्तोऽपि रविर्जनैः ।
ग्रस्त इत्युच्यते भ्रान्त्या ह्यज्ञात्वा वस्तुलक्षणम् ॥ ५४९॥
तद्वद्देहादिबन्धेभ्यो विमुक्तं ब्रह्मवित्तमम् ।
पश्यन्ति देहवन्मूढाः शरीराभासदर्शनात् ॥ ५५० ॥
अहिनिर्ल्वयनीवायं मुक्तदेहस्तु तिष्ठति ।
इतस्ततश्चाल्यमानो यत्किञ्चित् प्राणवायुना ॥ ५५१ ॥
स्रोतसा नीयते दारु यथा निम्नोन्नतस्थलम् ।
दैवेन नीयते देहो यथाकालोपभुक्तिषु ॥ ५५२ ॥

प्रारब्धकर्मपरिकल्पितवासनाभिः
संसारिवच्चरति भुक्तिषु मुक्तदेहः ।
सिद्धः स्वयं वसति साक्षिवदत्र तूष्णीं
चक्रस्य मूलमिव कल्पविकल्पशून्यः ॥ ५५३ ॥
नैवेन्द्रियाणि विषयेषु नियुङ्क्त एष
नैवापयुङ्क्त उपदर्शनलक्षणस्थः ।
नैव क्रियाफलमपीषदवेक्षते स
स्वानन्दसान्द्ररसपानसुमत्तचित्तः ॥ ५५४ ॥

लक्ष्यालक्ष्यगतिं त्यक्त्वा यस्तिष्ठेत् केवलात्मना ।
शिवएव स्वयं साक्षादयं ब्रह्मविदुत्तमः ॥ ५५५ ॥
जीवन्नेव सदा मुक्तः कृतार्थो ब्रह्मवित्तमः ।
उपाधिनाशाद् ब्रह्मैव सन् ब्रह्माप्येति निर्द्वयम् ॥ ५५६ ॥
शैलूषवेशसद्भावाभावयोश्च यथा पुमान् ।
तथैव ब्रह्मविच्छ्रेष्ठः सदा ब्रह्मैव नापरः ॥ ५५७ ॥

यत्र क्वापि विशीर्णं सत् पर्णमिव तरोर्वपुषः पतनात् ।
ब्रह्मीभूतस्य यतेः प्रागेव तच्चिदग्निना दग्धम् ॥ ५५८ ॥

सदात्मनि ब्रह्मणि तिष्ठतो मुनेः
पूर्णाद्वयानन्दमयात्मना सदा ।
न देशकालाद्युचितप्रतीक्षा
त्वङ्मांसविट्पिण्डविसर्जनाय ॥ ५५९ ॥

देहस्य मोक्षो मोक्षोनन दण्डस्य कमण्डलोः ।
अविद्याहृदयग्रन्थिमोक्षोमोक्षो यतस्ततः ॥ ५६० ॥

कुल्यायामथ नद्यां वा शिवक्षेत्रेऽपि चत्वरे ।
पर्णं पतति चेत्तेन तरोः किं नु शुभाशुभम् ? ॥ ५६१ ॥

पत्रस्य पुष्पस्य फलस्य नाशवद्
देहेन्द्रियप्राणधियां विनाशः ।
नैवात्मनः स्वस्य सदात्मकस्या-
नन्दाकृतेर्वृक्षवदस्ति चैषः ॥ ५६२ ॥

प्रज्ञानघन इत्यात्मलक्षणं सत्यसूचकम् ।
अविद्योपाधिकस्यैव कथयन्ति विनाशनम् ॥ ५६३ ॥

अविनाशी वा अरेऽयमात्मेति श्रुतिरात्मनः ।
प्रब्रवीत्यविनाशित्वं विनश्यत्सु विकारिषु ॥ ५६४ ॥

पाषाणवृक्षतृणधान्यकटाम्बराद्या
दग्धा भवन्ति हि मृदेव यथा तथैव ।
देहेन्द्रियासुमनआदि समस्तदृश्यं
ज्ञानाग्निदग्धमुपयाति परात्मभावम् ॥ ५६५ ॥

विलक्षणं यथा ध्वान्तं लीयते भानुतेजसि ।
तथैव सकलं दृश्यं ब्रह्मणि प्रविलीयते ॥ ५६६ ॥

घटनष्टे यथा व्योम व्योमैव भवति स्फुटम् ।
तथैवोपाधिविलये ब्रह्मैव ब्रह्मवत् स्वयम् ॥ ५६७ ॥

क्षीरं क्षीरे यथा क्षिप्तं तैलं तैले जलं जले ।
संयुक्तमेकतां याति तथात्मन्यात्मविन्मुनिः ॥ ५६८ ॥

एवं विदेहकैवल्यं सन्मात्रत्वमखण्डितम् ।
ब्रह्मभावं प्रपद्यैष यतिर्नावर्त्तते पुनः ॥ ५६९ ॥

सदात्मैकत्वविज्ञानदग्धाविद्यादिवर्ष्मणः ।
अमुष्य ब्रह्मभूतत्वाद्ब्रह्मणः कुत उद्भवः ? ॥ ५७० ॥

मायाक्लृप्तौ बन्धमोक्षौ न स्तः स्वात्मनि वस्तुतः ।
यथारज्जौ निष्क्रियायां सर्पाभासविनिर्गमौ ॥ ५७१ ॥

आवृतेः सदसत्त्वाभ्यां वक्तव्ये बन्धमोक्षणे ।
नावृतिर्ब्रह्मणः काचिदन्याभावादनावृतम् ।
यद्यस्त्यद्वैतहानिःस्यात् द्वैतं नो सहते श्रुतिः ॥ ५७२ ॥

बन्धश्च मोक्षश्च मृषैव मूढा बुद्धेर्गुणं वस्तुनि कल्पयन्ति ।
दृगावृतिं मेघकृतां यथा रवौ यतोऽद्वयासङ्गचिदेकमक्षरम् ॥ ५७३ ॥

अस्तीति प्रत्ययो यश्च यश्च नास्तीति वस्तुनि ।
बुद्धेरेव गुणावेतौ न तु नित्यस्य वस्तुनः ॥ ५७४ ॥

अतस्तौ मायया क्लृप्तौ बन्धमोक्षौ न चात्मनि ।
निष्कले निष्क्रिये शान्ते निरवद्ये निरञ्जने ।
अद्वितीये परे तत्त्वे व्योमवत् कल्पना कुतः ? ॥ ५७५ ॥

न निरोधो न चोत्पत्ति र्न बन्धो न च साधकः।
न मुमुक्षु र्नवै मुक्त इत्येषा परमार्थता ॥ ५७६ ॥

सकलनिगमचूड़ास्वान्तसिद्धान्तगुह्यं
परमिदमतिगुह्यं दर्शितं ते मयाद्य।
अपगतकलिदोषं कामनिर्मुक्तबुद्धिं
त्वमनुवद सकृत्वं भावयित्वा मुमुक्षुम् ॥ ५७७ ॥

इति श्रुत्वा गुरोर्वाक्यं प्रश्रयेण कृतानतिः।
स तेन समनुज्ञातो ययौ निर्मुक्तबन्धनः ॥ ५७८ ॥

गुरुरेव सदानन्दसिन्धौ निर्मग्नमानसः।
पावयन् वसुधां सर्व्वां विचचार निरन्तरः ॥ ५७९ ॥

इत्याचार्य्यस्य शिष्यस्य संवादेनात्मलक्षणम्।
निरूपितं मुमुक्षूणां सुखबोधोपपत्तये ॥ ५८० ॥

हितमिदमुपदेशमाद्रियन्तां
विहितनिरस्तसमस्तचित्तदोषाः।
भवसुखविरताः प्रशान्तचित्ताः
श्रुतिरसिका यतयो मुमुक्षवो ये ॥ ५८१ ॥

संसाराध्वनि तापभानुकिरणप्रोद्भूतदाहव्यथा-
खिन्नानां जलकाङ्क्षया मरुभुवि श्रान्त्या परिभ्राम्यताम्
अत्यासन्नसुधाम्बुधिं सुखकरं ब्रह्माद्वयं दर्शयेत्
एषा शङ्करभारतीविजयतेनिर्व्वाणसन्दायिनी ॥ * ॥

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्य्यगोविन्दभगवत्पूज्य-
पादशिष्यश्रीमच्छङ्कर भगवत्कृतौ विवेकचूड़ामणिः समाप्तः ॥

THE FOLLOWING IS THE LIST OF
PROFESSOR TARKAVACHASPATI'S
WORKS & PUBLICATIONS.

		Rs.	As.
1.	Asubodham Vyakaranam.	3	4
2.	Dhaturupadarsha.	2	„
3.	Sabdastoma Mahanidhi.	10	„
4.	Sidhantakoumudi with Sarala.	11	„
5.	Sidhantavindusara.	„	8
6.	Tuladanadipadhati.	4	„
7.	Gaya Shradhadipadhati.	1	„
8.	Sabdartharatna.	„	12
9.	Vakyamanjari.	„	4
10.	Vrittaratnakara and Chhandomanjari with notes.	„	10
11.	Venisanhara with a Commentary. ...	1	„
12.	Mudrarakshasa. Ditto	1	8
13.	Ratnavali Ditto	1	8
14.	Malavikagnimitra. Ditto	1	8
15.	Dhananjayavijaya. Ditto	„	4
16.	Mahaviracharita. Ditto	1	8
17.	Sankhyatatwakoumudi. Ditto	2	8
18.	Veiyakarana Bhusanasara.	2	„
19.	Lilavati.	„	12
20.	Vijaganita.	1	„
21.	Sishupalabadha with Mallinatha. ...	6	„
22.	Kiratarjuniya. Ditto	2	8
23.	Kumarasambhava Purvakhandam. Ditto ...	1	„
24.	Kumarasambhava Uttarakhandam. ...	„	8
25.	Panini Sutras.	„	12
26.	A comprehensive Sanscrit Dictionary (In the Press)	60	„
27.	Kadambari with a commentary.	4	„

28.	Rajaprasasti.	,,	2
29.	Gayitri.	...	
30.	Anumanachintamanididhiti.	2	8
31.	Sarvadarshanasangraha.	2	,,
32.	Bhaminibilasha with notes.	1	,,
33.	Hitopodesha with notes.	1	,,
34.	Bhasha parichheda and Muktavali. ...	1	,,
35.	A discourse on the Hindu polygamy. ...	,,	4
36.	Dashakumaracharita with notes. ...	1	8
37.	Paribhashendusekhara.	1	8
38.	Kavikalpadruma.	,,	8
39.	Chakradatta.	2	8
40.	Unadisutra with a commentary.	2	,,
41.	Medini Kosha.	2	8
42.	Panchatantra.	2	8
43.	Bidwanmodatarangini.	,,	8
44.	Madhavachampu.	,,	6
45.	Tarkasangraha.	,,	2
46.	Ritusanhara with notes.	,,	6
47.	Vivekachuramani.	,,	6
48.	Kavyasangraha (complete work.) ...	5	,,
49.	Linganushashana with commentary. ...	,,	4

Apyly to Pandit Jibananda Vidyasagara B. A.

The 10th May 1872. } *Govt. Sanskrit College.* CALCUTTA.

THE FOLLOWING IS THE LIST OF
PROFESSOR TARKAVACHASPATI'S
WORKS & PUBLICATIONS.

		Rs.	As.
1.	Asubodham Vyakaranam.	3	4
2.	Dhaturupadarsha.	2	,,
3.	Sabdastoma Mahanidhi.	10	,,
4.	Sidhantakoumudi with Sarala.	11	,,
5.	Sidhantavindusara.	,,	8
6.	Tuladanadipadhati.	4	,,
7.	Gaya Shradhadipadhati.	1	,,
8.	Sabdartharatna.	,,	12
9.	Vakyamanjari.	,,	4
10.	Vrittaratnakara and Chhandomanjari with notes.	,,	10
11.	Venisanhara with a Commentary. ...	1	,,
12.	Mudrarakshasa. Ditto	1	8
13.	Ratnavali Ditto	1	8
14.	Malavikagnimitra. Ditto	1	8
15.	Dhananjayavijaya. Ditto	,,	4
16.	Mahaviracharita. Ditto	1	8
17.	Sankhyatatwakoumudi. Ditto	2	8
18.	Veiyakarana Bhusanasara.	2	,,
19.	Lilavati....	,,	12
20.	Vijaganita.	1	,,
21.	Sishupalabadha with Mallinatha. ...	6	,,
22.	Kiratarjuniya. Ditto	2	8
23.	Kumarasambhava Purvakhandam. Ditto ...	1	,,
24.	Kumarasambhava Uttarakhandam. ...	,,	8
25.	Panini Sutras.	,,	12
26.	A comprehensive Sanscrit Dictionary (In the Press)	60	,,
27.	Kadambari with a commentary.	4	,,

28.	Rajaprasasti.	,,	2
29.	Gayitri.	...	
30.	Anumanachintamanididhiti.	2	8
31.	Sarvadarshanasangraha.	2	,,
32.	Bhaminibilasha with notes.	1	,,
33.	Hitopodesha with notes.	1	,,
34.	Bhasha parichheda and Muktavali. ...	1	,,
35.	A discourse on the Hindu polygamy. ...	,,	4
36.	Dashakumaracharita with notes. ...	1	8
37.	Paribhashendusekhara.	1	8
38.	Kavikalpadruma.	,,	8
39.	Chakradatta.	2	8
40.	Unadisutra with a commentary.	2	,,
41.	Medini Kosha.	2	8
42.	Panchatantra.	2	8
43.	Bidwanmodatarangini.	,,	8
44.	Madhavachampu.	,,	6
45.	Tarkasangraha.	,,	2
46.	Ritusanhara with notes.	,,	6
47.	Vivekachuramani.	,,	6
48.	Kavyasangraha (complete work.) ...	5	,,
49.	Linganushashana with commentary. ...	,,	4

Apyly to Pandit Jibananda Vidyasagara B. A.

The 10th May 1872. } *Govt. Sanskrit College.* CALCUTTA.